Tradicijska glazba u primarnom obrazovanju od prvog do trećeg razreda

Pizerak, Marina

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:563138

Rights / Prava: Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 3.0

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

MARINA PIZERAK

DIPLOMSKI RAD

TRADICIJSKA GLAZBA U PRIMARNOM ODGOJU I OBRAZOVANJU OD PRVOG DO TREĆEG RAZREDA

Petrinja, lipanj 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE
(Petrinja)

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Marina Pizerak

TEMA DIPLOMSKOG RADA: Tradicijska glazba u primarnom odgoju i obrazovanju od prvog do trećeg razreda

MENTOR: dr. sc. Jelena Blašković, pred.

Petrinja, lipanj 2020.

SADRŽAJ

1. UVOD 3
2. HRVATSKA TRADICIJSKA GLAZBA 4
2. 1. Hrvatska tradicijska glazbala 4
2. 2. Podjela tradicijskih glazbala prema načinu nastanka zvuka 5
2. 2. 1. Idiofona glazbala 5
2. 2. 2. Membrofona glazbala 5
2. 2. 3. Aerofona glazbala 6
2. 2. 4. Kordofona glazbala 6
2. 3. Podjela tradicijskih glazbala kroz zone 7
2. 3. 1. Panonsko područje 7
2. 3. 2. Alpsko područje 33
2. 3. 3. Dinarsko područje 43
2. 3. 4. Jadransko područje 48
3. TRADICIJSKA GLAZBA U GODIŠNJEM IZVEDBENOM KURIKULUMU GLAZBENE KULTURE I NASTAVNOM PLANU I PROGRAMU 58
3. 1. Kurikulum nastavnog predmeta glazbena kultura za osnovne škole (2019) 58
3. 2. Nastavni plan i program za glazbenu kulturu (2013) 60
4. ZASTUPLJENOST HRVATSKIH TRADICIJSKIH PJESAMA I BROJALICA U UDŽBENICIMA: PRIMJERI ZA PJEVANJE I SLUŠANJE 61
4. 1. Cilj analize udžbenika za glazbenu kulturu 61
4. 2. Analiza podataka 61
4. 4. Interpretacija rezultata 66
5. ZAKLJUČAK 67
LITERATURA 68

Sažetak

U diplomskom radu opisana je hrvatska tradicijska glazba s naglaskom na hrvatska tradicijska glazbala. Ona su podijeljena prema načinu nastajanja zvuka i prema podjeli kroz zone. Prema načinu nastajanja zvuka glazbala su podijeljena na idiofona, membrofona, aerofona i kordofona, a prema podjeli kroz zone, glazbala su podijeljena na panonsko, alpsko, dinarsko i jadransko područje. U radu se govori i o tradicijskoj glazbi u kontekstu *Godišnjeg izvedbenog kurikuluma Glazbene kulture* i *Nastavnog plana i programa* za predmet Glazbena kultura za prvi, drugi i treći razred osnovne škole. Iz *Godišnjeg izvedbenog kurikuluma* su ispisana načela, domene tj. koncepti i odgojno-obrazovni ishodi na kojima se temelji nastava Glazbene kulture u prva tri razreda. Iz *Nastavnog plana i programa* ispisane su Hrvatske tradicijske pjesme, ali i tradicijske pjesme drugih država koje se predlažu za pjevanje i slušanje Glazbene kulture u prvom, drugom i trećem razredu. U istraživačkom dijelu rada, u udžbenicima Glazbene kulture (*Razigrani zvuci*, *Glazbeni krug* i *Moja glazb*a) od prvog do trećeg razreda, analizirane su hrvatske tradicijske pjesme predložene za pjevanje i slušanje te brojalice. Obradom rezultata može se zaključiti da postoji velik broj hrvatskih tradicijskih pjesama koje su preporučene za pjevanje. Preporučenih primjera hrvatskih tradicijskih pjesama za slušanje ima znatno manje. Među primjerima tradicijskih pjesama za slušanje i pjevanje postoje ona područja i regije koje su zastupljenije od drugih. Utvrđeno je kako se povećanjem obrazovnog stupnja povećava i broj primjera za pjevanje i slušanje. Kod brojalica to je drugačije. One su također zastupljene u velikom broju, ali njihov broj se smanjuje sa stupnjem obrazovanja. Analizom je utvrđeno koja se tradicijska glazbala spominju u udžbenicima.

Ključne riječi: hrvatske tradicijske pjesme, hrvatska tradicijska glazbala, analiza udžbenika Glazbene kulture, primarno obrazovanje, nastava Glazbene kulture

Traditional music in primary upbringing and education from first to third grade

Summary

The graduate thesis describes Croatian traditional music with an emphasis on Croatian traditional instruments. They are divided according to the way the sound is formed and according to the division into zones. According to the way the sound is formed, musical instruments are divided into idiophones, memrophones, aerophones and chordophones, and according to the division into zones, musical instruments are divided into the Pannonian, Alpine, Dinaric and Adriatic areas. The paper also discusses traditional music in the context of the *Annual Performance Curriculum of Music* and the *Curriculum* for the subject Music for the first, second and third grade of primary school. From the Annual Performance Curriculum, the principles, domains, concepts and educational outcomes on which the teaching of Music in the first three grades are based. Croatian traditional songs and traditional songs from other countries that are proposed for singing and listening in subject Music in the first, second and third grade were written out from the Curriculum. In the research part of the paper, Croatian traditional songs submitted for singing and listening in the first, second and third grade are analyzed from the textbooks of subject Music (*Razigrani zvuci*, *Glazbeni krug* and *Moja glazb*a). By processing the results, it can be concluded that there are a large number of Croatian traditional songs that are recommended for singing. There are significantly fewer recommended examples of Croatian traditional songs to listen to. Examples of traditional songs for listening and singing include all areas and regions, but some are more represented than others. It has been found that increasing the level of education also increases the number of examples for singing and listening. With counters, it's different. They are also represented in large numbers, but their number decreases with the higher level of education. By processing the results, it was established which traditional instruments are mentioned in the textbooks.

Key words: Croatian traditional songs, Croatian traditional instruments, analysis of Music textbooks, primary education, teaching Music

1. UVOD

Glazba je umjetnost s kojom se susrećemo svakodnevno. Ona je dio je svih kultura svijeta. Svaka kultura drugačija je, a tako i njihova glazba. U vremenu u kojem smo globalno povezani internetom može se reći da glazbeni žanrovi više nisu ograničeni na kulture, nego se šire po cijelom svijetu.

U primarnom obrazovanju o glazbi se uči unutar predmeta Glazbena kultura. Nekim učenicima je to prvi doticaj s određenom vrstom glazbe koja nije toliko zastupljena u medijima poput televizije i radija. Jedna od vrsti glazbe koja se pjeva i sluša na nastavi je tradicijska glazba Hrvatske i svijeta.

Rad se bazira na hrvatskoj tradicijskoj glazbi, ali i tradicijskoj glazbi drugih država uvrštenoj u primarno obrazovanje učenika od prvog do trećeg razreda. Kada se govori o hrvatskoj tradicijskoj glazbi važno je spomenuti tradicijska glazbala koja su rasprostranjena po prostoru Hrvatske i po prostorima naseljenim Hrvatima. Hrvatska tradicijska glazbala koja su se svirala u prošlosti brojna su i razlikuju se u određenim područjima Hrvatske. Nadalje, rad se bavi tradicijskom glazbom u kontekstu *Godišnjeg izvedbenog kurikuluma Glazbene kulture* i *Nastavnog plana i programa za predmet Glazbena kultura*. U istraživačkom dijelu ovog rada analizira se zastupljenost hrvatskih tradicijskih pjesama predloženih za pjevanje i slušanje, brojalica i tradicijskih glazbala u udžbenicima Glazbene kulture od prvog do trećeg razreda.

2. HRVATSKA TRADICIJSKA GLAZBA

Iako relativno malena, Hrvatska je bogata tradicijom koja se razvila utjecajem brojnih kultura. Seobom naroda Hrvati su sa sobom ponijeli kulturu i običaje krajeva iz kojih dolaze. Dolaskom na prostore gdje sada žive susreli su druge narode, a njihovi običaju i načini života su se pomiješali. Kroz povijest, prodiranjem i naseljavanjem drugih naroda na prostore naseljene Hrvatima način života se također mijenjao. Sve je to utjecalo na tradiciju i običaje kakvi se danas poznaju (Ćaleta, 2001).

Tradicijski običaji prenosili su se usmenim putem, s koljena na koljeno. Stariji su učili mlađe što i kako raditi, kako se ponašati u određenim situacijama. Prenošenjem usmenim putem stalno se nešto dodavalo i mijenjalo, ovisno o situacijama u kojim se živjelo. Napretkom, modernizacijom i izjednačenjem života ljudi u selu i gradu, neki od običaja su se počeli gubiti (Leopold, 1995). Ljudi su shvatili je potrebno očuvati tradicijsku kulturu te su počeli zapisivati kakav je život u pojedinim mjestima. Takvi zapisi, uz usmenu predaju naših predaka, pomogli su u očuvanju tradicijske kulture i običaja koji nisu jednaki u svim područjima naseljenim Hrvatima.

Glazba, načini muziciranja i glazbala na koje se sviralo, tek su jedan mali dio hrvatske tradicije, koji se također razlikuje u pojedinim krajevima Hrvatske. Glazba je bila sveprisutna. Pjevale su se uspavanke djeci, pjevalo se dok su se obavljali poslovi u polju, pastiri su na paši kratili svoje vrijeme svirajući, ali glazba je ipak najviše služila zabavi. Pri okupljanjima ljudi, nakon mise, na zabavama, svadbama, kod održavanja običajnih ophoda sviralo se, pjevalo i plesalo (Marošević, 2016).

2. 1. Hrvatska tradicijska glazbala

Kao što postoje različiti običaji u pojedinim krajevima Hrvatske, tako postoje i različiti napjevi, pjesme i melodije koje su svirane. Postojale su pjesme i kola koje su se pjevali i plesali bez pratnje glazbala, ali većinom se plesalo uz pratnju jednog ili više tradicijskih glazbala. Najstarija tradicijska ili pučka glazbala bila su ručno izrađivana. Izrađivali su ih vještiji seljaci, pastiri za sebe ili spretniji majstori izrađivači koji su bili specijalizirani za izradu pojedinih glazbala. Pojedina glazbala imala su i umjetničku vrijednost jer su bila ukrašena i tako prikazivala umjetničke sklonosti majstora koji su ih izrađivali. U novije vrijeme tradicijska su se glazbala mogla kupovati i u većim manufakturama, a kupovala su se neposredno od

proizvođača, na sajmovima ili u trgovinama (Miholić i Ivančan, 2017). Zanimljiva su i dječja tradicijska glazbala na koja su djeca svirala imitirajući odrasle. Kako u prošlosti nije bilo igračaka, djeca su ih često sama izrađivala. Tako su izrađivala i jednokratne igračke koje su proizvodile nekakve zvukove poput raznih svirala od trstike, kore drveta, trave ili lišća. Neka dječja glazbala izrađivali su odrasli i ta su glazbala bila trajnija. Neka od njih su sačuvana ili rekonstruirana[1].

2. 2. Podjela tradicijskih glazbala prema načinu nastanka zvuka

Hrvatska tradicijska glazbala mogu se podijeliti na idiofone, membrofone, aerofone i kordofone prema klasifikaciji Kurta Sachsa i Ericha M. Hornbostela iz 1914. godine (Ćaleta, 2001).

2. 2. 1. Idiofona glazbala

Idiofona glazba su glazbala kojima tijelo titra u cjelini i tako proizvodi zvuk. Zbog toga imaju takav naziv (lat. *idios*=sam, *phone*=zvuk). Idiofona glazbala dijele se prema načinu na koji se dobiva zvuk: trešnjom, sudaranjem, udaranjem, trzanjem i struganjem. Idiofona glazbala većinom su se koristila kao signalna glazbala: zvona, zvečke, škrebetaljke, klopke u vinogradu; kao pratnja običajima: zvona kod zvončara; ali i kao dječje igračke: zvečke od orahovih ljuski i guslice od kuruzovine, zvrkovi (Martinić, 2020b).

2. 2. 2. Membrofona glazbala

Membrofona glazbala su glazbala kod kojih zvuk proizvodi napeta vibrirajuća opna (lat. *membrana*=zvuk) koja je obično izrađena od tanke životinjske kože. Osim od kože može biti i napravljena i od papira, biljne opne ili kovine. Zvuk se dobiva udaranjem, struganjem po opni ili pak pjevanjem u nju. Membrofona glazbala dijele se u tri skupine: pravi udarni bubnjevi, strugajuća glazbala i mirlitoni. Pravi udarni bubnjevi su oni po kojima se po koži koja je nategnuta preko oblih dijelova oblika kotla udara batićima, šipkom ili rukama. Oni su se koristili za ritmičku pratnju, u plesnoj svirci ili pri govorenju obavijesti ili oglasa. Strugajućim membrofonim glazbalima pripada lončani bas koji se koristio pri pokladnim običajima i kao zamjena za basovsko glazbalo u nekim sastavima. Njegovu membranu čini svinjski mjehur. Mirlitoni su glazbala koja se sastoje od češljeva s prislonjenim tankim

[1] *Centar za tradicijska glazbala Hrvatske*. Dostupno na: http://www.gajde.com/ (29. 3. 2020.)

papirom u koje se pjevalo. Kod ovog instrumenta membranu predstavlja tanki papir koji titra pri pjevanju (Martinić, 2020b).

2. 2. 3. Aerofona glazbala

Martinić (2020b) ističe kako su aerofona glazbala najbrojnija i najraširenija glazbala na prostoru Hrvatske. Kod njih zvuk nastaje titranjem zraka (lat. *aer*). Aerofona glazbala dijele se u dvije skupine: uzdušna glazbala koja ozvučuju okolni zrak i puhačka glazbala. Uzdušna glazbala koja ozvučuju okolni zrak dijele se na:

a) glazbala koja tvore zvuk zamahom npr. bič

b) glazbala s prekidom zračne struje koja treptanjanjem mogu imati razne jezičke npr. usna harmonika ili dijatonska harmonika i glazbala koja se okreću oko svoje osi npr. zvrk, dugme na koncu, zujaljka.

c) glazbala praskom npr. pucaljka koja uz prasak potiskuje stisni zrak kao otvor. Puhačka glazbala dijele se u dvije skupine: labijalne svirale kod kojih zrak titra bez pomoći piska i svirale s udarnim jezičkom. Najjednostavnije labijalne svirale su šuplji ključ i stabljike različitih biljki koji mogu biti otvorene ili zatvorene cijevi sa ili bez rupica za prebiranje u koje spadaju strančice i trstenice. Ovakve svirale su i svirale kod kojih se zvuk proizvodi puhanjem kroz prorez, a to su: jedinke, dvojnice, trojke, glinene ptičice itd. Svirale s udarnim jezičkom mogu biti s jednostrukim ili dvostrukim. Jednostruki udarni jezičak imaju glazbala s piskom od trske, bazge i žitne vlati sa zarezanim udarnim jezičkom, a to su: gajde, dude, mihovi, trublje od kore i životinjskih rogova, šurle itd. Dvostruki udarni jezičak je pisak lepezastog oblika koji se izrađuje iz trske. Takvi piskovi nalaze se u glazbalima: sopile, roženice, tube od kore drveta s dvostrukim jezičkom itd. (Martinić, 2020b).

2. 2. 4. Kordofona glazbala

Kod kordofonih glazbala zvuk stvara jedna ili više žica (lat. *chorda*) koje su napete preko rezonatora. Žice proizvode zvuk laganim udaranjem batića, trzanjem ili povlačenjem gudala po njima. Kordofona glazbala dijele se na jednostavna i složena. Jednostavna kordofona glazbala kao rezonator imaju drvenu kutiju pravokutnog ili trapezoidnog oblika kao npr. cimbal i citra. Složena kordofona glazbala pretežno imaju ovalni korpus, kraći ili dulji vrat i žice po kojima se trza npr. tambure ili po kojima se gudi npr. ljerica, gusle i violina (Martinić, 2020b).

2. 3. Podjela tradicijskih glazbala kroz zone

Prisutna je velika različitost tradicijskih glazbala kroz pojedina područja. Postoje glazbala koja su svirana samo na određenom području, a postoje i ona glazbala koja su rasprostranjena po svim prostorima naseljenim Hrvatima, pa i šire. Ivančan (1996) plesove i plesne običaje podijelio na etnografske plesne zone: panonsku, alpsku, dinarsku i jadransku. Jednako tako mogu se podijeliti i tradicijska glazbala jer se prema njima tj. melodijama koje su ona stvarala plesalo.

2. 3. 1. Panonsko područje

Panonsko područje obuhvaćaju krajevi istočno od Zagreba, a sjeverno od Save do Dunava (Ivančan, 1996). To je područje Bilogore, Moslavine, Posavine, Turopolja, Slavonije, Baranje i Srijema.

Na ovom prostoru svirala su se razna idiofona glazbala. Neka od njih imala su drugačija imena u različitim mjestima. Koristile su se različite vrste **klepetaljki** i **klepki**. Klepke su se koristile za tjeranje čvoraka kod berbe grožđa. To glazbalo je izrađeno od drveta kvadratnog oblika, a na sebi ima čavlićima pričvršćenu savinutu žicu koja se može pomicati lijevo - desno te tako udarajući o drvo stvara glasan zvuk (Martinić, 2012).

Slika 1. Klepka (glazbalo Vjekoslava Martinića[2])

[2] Vjekoslav Martinić rođen je 1. lipnja 1971. godine u Bjelovaru. Glazbeno obrazovanje stekao je školujući se u Garešnici, Daruvaru i Vinkovcima. Folkloru i folklornoj glazbi posvetio se 2001. godine. Skupljanjem tradicijskih glazbala bavi se 20 godina te ih gotovo sve, već 15 godina, izrađuje i proizvodi. U svojoj zbirci ima ih stotinjak. Od 2013. godine stalni je predavač u Hrvatskoj školi folklora u organizaciji Matice iseljenika na odijelu za tradicijska glazbala. Dugogodišnji je član Hrvatskog društva skaladatelja i stručni suradnik za tradicijska glazbala eminentnim stručnjacima na području folklorne glazbe: maestru Siniši Leopoldu, prof. Vidoslavu Baguru i voditelju Hrvatske škole folklora prof. Andriji Ivančanu. U radu s tamburaškim orkestrima i tradicijskim sviračima u Njemačkoj i Švicarskoj, u 2013. i 2014. godini, kroz pjesmu i sviranje, putem tradicijskih glazbala obučavao je mlade hrvatskoj kulturnoj baštini. (Martinić, 2020b).

Klepetaljke od kuruzovine najviše su koristili lovci za istjerivanje divljači, a izrađivale su se od dijela kuruzovine na kojem su se zarezale stranice koje su se udarale o sredinu (Ćaleta, 2001; Miholić, 2009). **Drveni klopec** ili klopotac koristio se u vinogradima, ali na principu vjetrenjače. Drveni batići pričvršćeni na osovinu propelera udaraju u dasku postavljenu ispod njih te tako proizvode zvuk (Sokolović, 1993).

Slika 2. Klepetaljka vjetrenjača (Dražin-Trbuljak, 2003, str. 53)

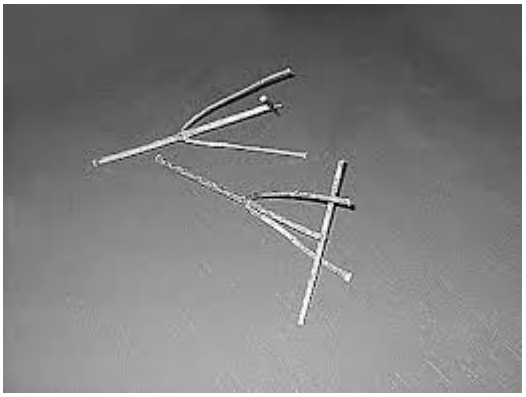
Koristila se i **čegrtaljka kleprica** ili kleparnica koja ima drvenu dršku na koju je stavljen drveni plosnati dio u obliku broja osam. Zvuk nastaje lupanjem gornjim drvenim dijelom koji je bio u obliku čekića[3].

[3] *Glazbala u etnografskom muzeju u Zagrebu*. Dostupno na: http://glazbala.emz.hr/hr (31. 3. 2020.)

Slika 3. Kleparnica[4]

Najjednostavnija klepetaljka bila je **reglasta klepetalka** koja je napravljena od rašljastih grančica (Dražin-Trbuljak, 2003).

Slika 4. Reglasta klepetalka (Dražin-Trbuljak, 2003, str. 58)

Škrebetaljke ili čegrtaljke sastojale su se od elastičnih daščica koje su se vrtile oko nazubljene drvene osovine te tako proizvodile zvuk. Nekada su se koristile na Veliki tjedan kako bi najavljivale misu umjesto zvona. Ponekad su se koristile za plašenje ptica i divljači, a manje škrebetaljke bile su dječje igračke (Martinić, 2012).

[4] *Glazbala u etnografskom muzeju u Zagrebu*. Dostupno na: http://glazbala.emz.hr/hr (31. 3. 2020.)

Slika 5. Škrepetalnica (Dražin-Trbuljak, 2003, str. 54)

Slika 6. Čegrtaljka (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Zvona su također idiofona glazbala. Velika zvona koriste se na crkvama, a manja su bila obješena o vrat životinja koje su predvodile stado na ispašu. Ona su se još zvala i cinguš. U neki mjestima u sličnoj su upotrebi bili i **praporci.** Zanimljivo je bilo kombiniranje više zvona kako bi se zvonilo u akordima. Do dvanaest zvona redalo se po veličini i zašilo na remen koji se kasnije pričvrstio o vrat konja koji su vukli kola u svadbenoj povorci. Tako se stvarala zvonjava koja je bila ugodna za slušanje (Sokolović, 1993). U Bačkoj su se na muške čizme stavljale metale **zvečke** koje su zvukom oplemenjivale svaki pokret u plesu (Ćaleta, 2001).

Slika 7. Stočna zvona i zvečke za čizme (Dražin-Trbuljak, 2003, str. 53)

Za stvaranje zvuka ponekad su se koristili i predmeti koji su se svakodnevno koristili. U Slavoniji su se vrijeme poklada koristile razne **udarne posude** za podizanje buke (Galin, 1988). Djeca su imitirajući odrasle svirala **kuhačom** o

rifljaču, udarala **žlicama** u **čaše**, **vilicama** o **potkove**, ali su imala i neke svoje jednostavne instrumente. Na bambusovom štapu imali su obješene **puževe kućice** koje su proizvodile zvuk kada su se zatresle. Izrađivali su **zvečke** od olupine oraha i sitnih kamenčića (Martinić, 2020).

Slika 8. Potkova i vilica, rifljača i kuhača (glazbala Vjekoslava Martinića)

Također su postojale **tikvice zvečke** koje su unutra imale sušene sjemenke (Ćaleta, 2001). **Guslice od kuruzovine** bile su dječje glazbalo kojim bi oponašali sviranje violine koja se u nekim mjestima zvala gusle. Dva ista dijela glazbala strugala su jedno o drugo. To je bilo glavno glazbalo u dječjoj igri svadbe kada bi oponašali svadbenu povorku (Miholić, 2009).

Slika 9. Guslice od kuruzovine[5]

U različitim dječjim igrama djeca su koristila bilo kakve predmete koje bi lupali jedno o drugo i tako stvarali buku npr. **drvene daščice**, **tanjuri** itd. Od idiofonih instrumenata korištenih za sviranje takta plesačima ponekad se koristila **drvena daska** koja je bila prislonjena na zid, a udarala se drvenim batom. Takvo plesanje zvalo se tancanje na desku (Sokolović, 1993). Neobično idiofono glazbalo rasprostranjeno na velikom području je **drombulja**. To je malo i jeftino džepno

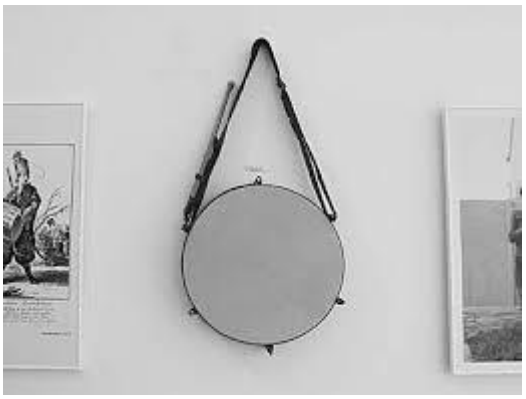
[5] *Glazbala u etnografskom muzeju u Zagrebu*. Dostupno na: http://glazbala.emz.hr/hr (31. 3. 2020.)

glazbalo koje se većinom kupovalo. Zbog svoje veličine bilo je zgodno trgovcima te se tako vrlo brzo raširilo. Drombulja može biti izrađena od metala, drva, kosti i slonovače. Ona se sastoji od tijela oblika vrča ili kruške, a u sredini ima jezičac koji se trza prstom. Drombulja se svira prinesena usnama, rezonancija glazbala pojačava se usnom šupljinom, a visina tona se mijenja pomicanjem usana (Dearling, 2005).

Slika 10. Drombulja (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Od membrofonih instrumenata u Baranji se svirao **bubanj** koji je imao napetu teleću kožu s obje strane po kojoj se udaralo štapovima (Blažević, 1992). U Slavoniji i Baranji se svirao i **doboš**. Tip cilindričnog bubnja s dvostrukom opnom koji se nosio obješen na rame. Služio je za oglašavanje novosti ili izdavanje naredbi (Ćaleta, 2001).

Slika 11. Bubanj (Dražin-Trbuljak, 2003, str. 55)

Na panonskom području svirao se **lončani bas** koji je u različitim mjestima imao drugačiji naziv: prda, mrgudalo, brunda (Marinić, 2020b), ćupa, brundalo[6], mrguda (Moslavac i Moslavac, 2007). Ovaj instrument izrađuje se od glinenog ćupa, svinjskog mjehura ili janjeće kože te sirkovog štapa ili kukuruzne stabljike koji se

[6] *Centar za tradicijska glazbala Hrvatske*. Dostupno na http://www.gajde.com/ (29. 3. 2020.)

umeće u sredinu mjehura, ali ga ne smije probiti. Mjehur ili koža se napinju i špagom učvršćuju o glineni ćup. Sušenjem mjehura ili kože membrana se steže i napinje. Ton se dobiva trenjem prstiju navlaženih slinom i štapa (Martinić, 2020b). Slabiji svirači proizvode samo jedan ton, a vještiji mogu proizvesti dva ili više tonova. Koristio se u pokladnim i novogodišnjim običajima, samostalno za sviranje takta plesačima ili kao basovsko glazbalo u različitim instrumentalnim sastavima (Ćaleta, 2001).

Slika 12. Lončani bas (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Od membrofonih instrumenata pjevalo se i u **češalj s papirom.** Preko zubaca običnog češlja postavio se tanki papir koji je mogao biti papir za pečenje, lakmus papir ili papir od cigareta te se u membranu sviralo tj. pjevalo (Martinić, 2020b). Češalj s papirom bilo je glazbalo koje je korišteno u nedostatku drugih glazbala ili u kući za zabavu i razonodu ukućana (Miholić i Ivančan, 2017). Pjevalo se i u **membranu trstike**. Na kraćem komadu šuplje trstike s jedne strane skinuo se površinski sloj stabljike do unutrašnje kožice tj. membrane. U membranu se pjevalo ili gunđalo. Sviralo se i na **travi s oštrim rubom** ili na **lišću.** List se postavlja između palčeva spojenih dlanova. Palčevi se priljube uz usnice svirača i on puše na rub lista. Ovisno o zategnutosti lista nastaje viši ili niži ton. Sviranjem na listu može se oponašati glasanje životinja i to tako da se puhanjem dodaju grleni glasovi (Sokolović, 1993).

Najbrojnija tradicijska glazbala su aerofona glazbala. **Zujaljka** ili zujalica je glazbalo koje proizvodi zvuk zamahom. To je komad plosnate, duguljaste daščice koji ima rupicu kroz koji je provučena špaga. Uz pomoć nje daščica se vrti iznad

glave i tako stvara jak zvuk koji podsjeća na zvuk helikoptera. Visina i jasnoća zvuka ovise o brzini vrtnje i o dužini, širini i debljini daščice (Martinić, 2012). Ovo glazbalo koristilo se i za hvatanje ptica (Miholić i Ivančan, 2017).

Slika 13. Zujaljka (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Oraj s propelerom je glazbalo koje je služilo kao igračka. Sastoji se od ljuske oraha, osovine i konca. Potezanjem konca vrti se osovina na čijem je kraju propeler koji zuji (Sokolović, 1993). **Potezača** je glazbalo koje se sastojalo od dugmeta s dvije niti konca. Djeca su natjecala u postizanju jačeg i duljeg zvuka (Ćaleta, 2001). U glazbala s prekidom zračne struje pripadaju **usna harmonika** i **harmonika.** Usna harmonika je glazbalo koje nije autohtono za Hrvatsku, ali se s trgovcima proširilo po velikom prostoru. Najraniji podaci o njezinom sviranju u Hrvatskoj potječu iz druge polovice 19. st, a uglavnom je služila za pratnju plesova u sklopu manjih, nereprezentativnih plesnih događanja (Ceribašić i Ćaleta, 2000). Kod usne harmonike ton se dobiva puhanjem ili usisavanjem zraka u otvore pravokutne kutije koja se pomiče lijevo – desno tj. u smjeru viših i nižih tonova (Miholić i Ivančan, 2017). Ono zbog čega ga možemo svrstati pod hrvatska tradicijska glazbala je način na koji je svirana odnosno zbog hrvatskih tradicijskih pjesama i melodija koje su svirane na njima (Martinić, 2020a).

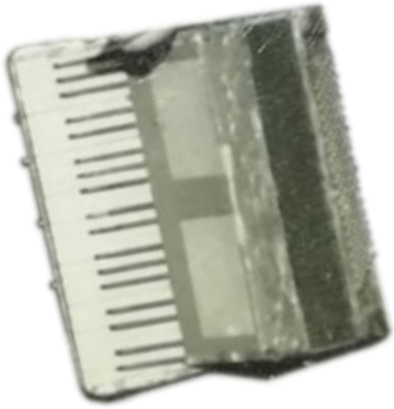

Slika 14. Usne harmonike (glazbala Vjekoslava Martinića)

Iz istog se razloga **dijatonska** i **klavirska harmonika** svrstavaju u hrvatske tradicijske instrumente. U Hrvatskoj su se pojavile potkraj 19. st. Rumonika, ramonika, bramonika, ermonika, armunika neki su od naziva za harmoniku na panonskom području. Harmonika se sastoji od tri dijela: melodijskog koji svirač svira desnom rukom, basovskog koji svira lijevom rukom i mijeha koji se pokreće lijevom rukom (Sokolović, 1993). Postoje dvije vrste harmonika. Dijatonske harmonike pojavile su se iz Slovenije, Francuske, Austrije i Italije. One imaju samo nekoliko određenih tonova prirodne ljestvice na kojima se svira u pojedinom kraju. Novije, kromatične ili klavirske harmonike na desnoj strani imaju tipke umjesto dugmadi. One su se pojavile kroz klasičnu glazbu i glazbeno obrazovanje tj. škole (Martinić, 2020b).

Slika 15. Dijatonska harmonika (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Slika 16. Kromatična harmonika (vlastita zbirka)

Među glazba koja proizvode prasak pripada glazbalo **blato-šato**. Izrađuje se od blata kao okruglo ptičje gnijezdo. Kako bi proizvelo zvuk potrebno ga je razbiti. Okrene se udubljenom stranom prema čvrstoj podlozi, lupi se o nju i nastane eksplozija. To glazbalo bilo je dječja igračka, a u okolici Đakova zaziva se top (Dražin-Trbuljak, 2003). Glazbalo **pucač** (Martinić, 2020b), puška, pucaljka, bazgova puška ili ćepuška je glazbalo koje se sastoji od cijevi, ručice i najmanje dva čepa ili metka. Cijev se izrađuje od stabljike grma crne bazge. Pomoću metalne šipke izvadi se mekana srčika iz unutrašnjosti stabljike. Ručica se izrađuje od grane lijeske ili vrbe i ona mora biti oko centimetar kraća od cijevi. Čepovi se izrađuju od kudjelje koja se žvače u ustima sve dok se ne pretvori u masu koju je lako oblikovati u valjkasti čep. On se pomoću ručice potisne do kraja cijevi, a ručica se izvuče van. Svira se tako da

se u slobodan otvor cijevi jakim mlazom upuhne zrak i onda se brzo zatvori drugim čepom. Tako se stvara pritisak između čepova. Brzim i snažnim pritiskom ručice izbacuje se prednji čep i tako nastaje prasak. Zadnji čep zauzima mjesto prednjeg i glazbalo je spremno za novi prasak. Glazbalo se ulijevanjem vode umjesto puhanja zraka može pretvoriti u špricu, ali tada gubi funkciju glazbala. **Pucaljka od gusjeg pera** radi na istom principu kao pucaljka od bazge, ali je manjih dimenzija i proizvodi slabiji zvuk (Sokolović, 1993). **Kapica žira** je glazbalo za izvođenje jednog tona. Kupola se postavlja između kažiprsta i srednjeg prsta jedne ruke. Rub se okreće prema vanjskoj strani dlana te se prsti skupe u šaku. Na mjestu kupole ostavi se mali otvor s gornje strane. Usne se priljube na savinute zglobove prstiju i jačim se mlazom puše u brid. Na ovaj način komunicirali su pastiri i signalizirali moguću opasnost (Sokolović, 1993). Može se svirati i sa **stabljikom maslačka** ili **cvijeta jaglaca**. Otkine se kraći komad stabljike te se strana koju svirač stavlja u usta lagano pritišće usnama ili zubima da bi pri puhanju mogla vibrirati. U stabljiku se lagano puše, a o dužini piska ovisi hoće li tonovi biti viši ili niži. Ovo glazbalo ima pisak tipa oboe, s dvostrukim jezičkom. Istovremenim puhanjem u dva maslačka dobivamo dvojnice, u tri trojnice. **Gusje pero** ponekad je služilo i za izradu jednostrukog piska. Ono je moglo imati rupice za prebiranje, a moglo je biti i bez njih. Ovo glazbalo bilo je dječje glazbalo. Pri izradi se vrh debljeg kraja pera odreže te se šupljina očisti od tkiva. Nožem se od vrha pera prema širem kraju zareže jezičac koji pri puhanju titra i stvara zvuk. Pisak od gusjeg pera može se staviti i u jednocjevno glazbalo koje ima rupice za prebiranje. Obično je takvo glazbalo četvero ili osmobridno i ima četiri nejednako razmaknute izbušene rupice koje ne leže na istom pravcu (Sokolović, 1993). U rano proljeće, oko Jurjeva izrađivalo se glazbalo od vrbove ili lijeskine kore koje se naziva **trublje** i ono proizvodi zvuk dok se ne osuši kora drveta (Martinić, 2020a). Ono ima oblik cijevi kojoj uži kraj ili prvi namotaj kore služi kao pisak s dvostrukim jezičkom. Kroz širi otvor glazbala naboden je naoštren komad drveta tj. glogov trn kako bi pričvrstio namotaje. Glazbalo se izrađuje tako da se kora drveta zareže uokolo te se urezuje spiralni navoj. Glazbalo se može napraviti i od više komada drveta i može dosezati duljinu do jednog metra (Sokolović, 1993).

Slika 17. Trublje od kore drveta[7]

Cug je glazbalo trublje izrađeno od tikve koja izgleda kao tambura, ima dugačak vrat (Martinić, 2020a). Naziva se i bucina, bučina, buša, bušo, pirgeta[8], a koristilo se kao signalno glazbalo (Ćaleta, 2001).

Slika 18. Cug (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Sviralo se u **kravlje** i **kozje rogove**. Moglo se svirati bez, ali i s piskom s jednostrukim udarnim jezičkom (Martinić, 2020a). Kozji rogovi su s unutrašnje strane imali izbušene tri rupice. Rub kraja cijevi mogao je biti ukrašen izrezivanjem, a koristili su ih pastiri ili svinjari kako bi dozvali jedni druge i otkrili svoj položaj (Sokolović, 1993). Rogovi su bili raznih duljina i veličina. Rogovi koji su bili izrađeni od drveta i omotani kožom bili su dugi i do tri metra. Takvi su se rogovi zvali **bušen**, a najčešće su se koristili u vrijeme poklada[9].

Slika 19. Kravlji rog (glazbalo Vjekoslava Martinića)

[7] *Glazbala u etnografskom muzeju u Zagrebu*. Dostupno na: http://glazbala.emz.hr/hr (31. 3. 2020.)
[8] *Glazbala u etnografskom muzeju u Zagrebu*. Dostupno na: http://glazbala.emz.hr/hr (31. 3. 2020.)
[9] *Centar za tradicijska glazbala Hrvatske*. Dostupno na http://www.gajde.com/ (29. 3. 2020.)

Glazbalo koje nije autohtono s naših područja, a raširenо je po cijelom svijetu je **okarina**. To je glazbalo napravljeno od gline, ali može biti i od drveta. Okarina ima labijalni pisak s donje strane. Kad se glazbalo izrađuje od drveta, jedan komad drveta se prepolovi, izdubi i natrag spoji s olovom ili zalijepi. U Hrvatskoj okarina ima oblik ptice. Tonovi se dobivaju puhanjem i prebiranjem prstiju obiju ruku (Martinić, 2020b).

Slika 20. Okarina (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Ptičica s vodom je keramičko glazbalo. Posudastog je oblika kroz čiji se najveći otvor ulije voda. Ton nastaje puhanje na repu ptičice. Zvuk glazbala nalikuje na ptičji pjev. U nekim se mjestima to glazbalo zove ftiček (Miholić, 2009).

Slika 21. Ptičica s vodom (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Od aerofonih glazbala sviralo se i u razne jednocjevne svirale i pištaljke. Od vrbe se izrađivalo jednocjevno glazbalo koje se zove **fućkaljka** ili svirala. S drveta se odreže mlada grana od koje se izreže ravan dio dužine 10 - 20 cm. Na jednom se kraju drveta odreže komad koso prema vrhu, a na suprotnoj strani, malo niže se izreže rupa zglasnica. Na jednom se mjestu kora drveta prereže uokolo te se lupka drškom noža kako bi omekšala i kako bi se mogla odvojiti od drveta. Kada se kora odvoji, na mjestu rupe zglasnice, potrebno je usjeći unutrašnji dio drveta. Na gornjem ravnom

bridu tog usjeka štapić se prereže i tako nastaju dva čepa. Na drugom kraju drveta, stanji se pisak, a na čepove se natakne kora. Gornji čep doseže do početka zglasnice, a donji zatvori cijev na slučajno odabranom udaljenosti do njezinog ruba. Čep se pri svirci pomiče i tako se mijenja veličina praznog prostora unutar cijevi glazbala (Sokolović, 1993).

Slika 22. Fućkaljka[10]

Trstenice, orguljice, orglice (Martinić, 2012) ili trstenka (Miholić, 2009) je glazbalo tipa panovih svirala koje su svirale na panonskom području. Glazbalo se sastoji od cijevi trstike različitih dužina koje su povezane špagom između dvije daščice. Glazbalo se svira upuhujući zrak pod određenim kutom u svaku biranu cijev, koja je s donje strane zatvorena. Glazbalo ima četiri tonaliteta (Martinić, 2012). Najduži komadi trstike stavljeni su u sredinu, a najkraći na oba kraja. Time se glazbalo razlikuje od drugih glazbala tipa panovih svirala. To je bilo dječje i pastirsko glazbalo.

Slika 23. Trstenice (glazbalo Vjekoslava Martinića)

[10] *Glazbala u etnografskom muzeju u Zagrebu*. Dostupno na: http://glazbala.emz.hr/hr (31. 3. 2020.)

Dječja aerofona puhačka glazbala su razne **jednocjevne** ili **dvocijevne svirale** (dvojnice, dvojke) koje su različitih oblika: ptice, ribe, štap, čekić, pištolj itd. (Vitez, Marks, Lozica, Muraj, Zebec, Marošević, 2016). Glazbala, osim što su bila izrezbarena, često su bila i obojana kako bi djeci bila što privlačnija.

Slika 24. Dječja svirala (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Slika 25. Dječje svirale[11]

Frula je glazbalo valjkastog oblika koje s donje strane ima labijalni pisak (Martinić, 2020a).

Slika 26. Frula (glazbalo Vjekoslava Martinića)

[11] *Centar za tradicijska glazbala Hrvatske*. Dostupno na http://www.gajde.com/ (29. 3. 2020.)

Strančica ili fajfa je glazbalo koje se svira postavljeno u stranu kao flauta. Obla je oblika i nema pisak već samo usni otvor u koji se puše pod određenim kutom (Martinić, 2020a). Strančica ima šest rupica za prebiranje, a vješti svirci mogu odsvirati od 10 do 13 tonova. Može biti napravljena od bambusa, bazge, šljive ili javora (Martinić, 2012). Ponekad su strančice bile ukrašavane kositrom[12].

Slika 27. Strančica (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Šupeljka je vrsta jednocjevne svirale koja se u Hrvatskoj svira od 1990-ih godina. Donijeli su je Hrvati s Kosova (Martinić, 2020a).

Slika 28. Šupeljka (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Jedinka, u nekim krajevima frula ili dudek (Ceribašić i Ćaleta, 2000), je jednocjevna kvadratna svirala s labijalnim piskom na gornjoj strani. Najčešće ima šest rupica za prebiranje. Može biti izrađena od bazge, lijeske, šljive, kruške itd. (Martinić, 2020b). **Dvojnice** su dvocijevna svirala napravljena od jednog komada drveta. Dvojnice imaju rupice na obje strane. Najčešće na desnoj strani imaju četiri naprijed i jednu iza, a na lijevoj tri naprijed. Dvojnice su kvadratnog oblika i s gornje strane imaju

[12] *Hrvatska tradicijska glazbala*. Dostupno na: https://videofolklor.webnode.hr/hrvatska-tradicijska-glazbala/ (29. 3. 2020.)

dva labijalna piska. S njima se može svirati dvoglasno (Martinić, 2012). **Sluškinja** je dvocijevno glazbalo slično dvojnicama. Razlika je u tome što ona ima šest rupica za prebiranje i to samo na jednoj strani. Druga cijev služi prvoj za sviranje i zbog toga je dobila naziv. Kod sluškinje je zanimljivo što se ne mora uvijek svirati u obje cijevi nego se zrak može povremeno upuhati u drugi dio cijevi kako bi dobili osnovni ton drugog dijela svirale (Martinić, 2020a). Drugi nazivi za sluškinju su sloškinja i kontrašica (Sokolović, 1993). **Trojka** je glazbalo koje je nastalo kombinacijom dvojnica i sluškinje. To je trocijevno glazbalo, a izrađuje se od jednog komada drveta. Lijevi dio nema rupica za prebiranje, srednji dio ima tri ili četiri, a desni ima četiri ili pet. Prilikom sviranja sviraju se dvojnice, a treći ton se dodaje povremeno[13]. **Četvorka** ili četverojka u sebi sadrži četiri glazbala. Mogu se svirati dvojnice, sluškinja, trojke, a ako se svira samo u jednu cijev onda je to glazbalo jedinka (Martinić, 2020a).

Slika 29. Jedinka, dvojnice, sluškinja, trojka i četvorka (glazbala Vjekoslava Martinića)

Kazoo je glazbalo koje je u Hrvatsku stiglo iz Austrije. Nije autohtono za naše krajeve, ali su na njega u prošlosti svirane tradicijske melodije ovog područja te se zbog toga može svrstati u hrvatska tradicijska glazbala (Martinić, 2020b).

[13] *Hrvatska tradicijska glazbala*. Dostupno na: https://videofolklor.webnode.hr/hrvatska-tradicijska-glazbala/ (29. 3. 2020.)

Slika 30. Kazoo[14]

Diplice ili diple su najjednostavnije i najstarije tradicijsko glazbalo napravljeno od dva komada trstike. Jedan komad služi kao jednostruki udarni jezičak koji stvara zvuk i umetnut je u drugi, duži komad trstike na kojem je izbušeno 5 - 6 rupica za prebiranje. Diplice su preteča instrumenata s mijehom (Martinić, 2012). Osim od trstike mogu biti izrađene i od bazge, slame i guščjeg pera[15].

Slika 31. Diplice (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Posebne su **baranjske diplice** ili karabice koje su presvuče kožom dvije ili tri barske pijavice. Kada se koža osuši daje poseban akustični zvuk. Koža pijavica na diplici izgleda prstenasto i ukrašava glazbalo (Dražin-Trbuljak, 2003).

Slika 32. Baranjske diplice (Dražin-Trbuljak, 2003, str. 52)

[14] *Music Shop Etida*. Dostupno na: http://www.musicshopetida.hr/ (24. 4. 2020.)
[15] *Hrvatska tradicijska glazbala*. Dostupno na: https://videofolklor.webnode.hr/hrvatska-tradicijska-glazbala/ (29. 3. 2020.)

Gajde su glazbalo koje je sastavljeno od štavljene kozje mješine koja je rezervoar zraka, cijevi u koju se puše (dulac), dvocijevne svirale na kojoj se prebire te dugačke bordonske sviraljke koja je zabačena preko ramena svirača (trubalj, bordun, burdon, prdaljka). Dulcem se zrak upuhuje u mješinu koju gajdaš drži ispod pazuha i pritišće laktom te zrak tjera u sviraljke s jednostrukim piskom i zasebnu dugačku bordonsku sviraljku koja proizvodi stalan bordonski ton (Vitez i sur., 2016). Gajde imaju dva piska u prebiraljci i jedan u bordonu tj. trublju (Martinić, 2020b). Drveni dijelovi gajdi često su ukrašeni kositrom. Gajde su se svirale u Slavoniji i istočnim dijelovima Posavine i Podravine[16]. Krajem 19. stoljeća gajdaš je bio najpoštovaniji svirač. Pratio je sva društvena okupljanja i bio središnji glazbenik. Početkom 20. stoljeća gajdaše su posve istisnuli tamburaški sastavi (Ceribašić i Ćaleta, 2000). Zbog manjeg interesa za gajdaše i dudaše oni su izumili **laktaču**. Predmet koji im je služio za upuhivanje zraka u mijeh kako bi mogli pjevati i svirati u isto vrijeme (Martinić, 2020b).

Slika 33. Gajde, sviraljka gajdi i laktača (glazbala Vjekoslava Martinića)

Glazbalo srodno gajdama su **dude**. Dude su glazbalo koje se sastoji od dva komada diplica koje su stavljene u kopanjicu tj. kutlić, puhaljke, bordona i mješine koja je napravljena od ovčje, kozje ili kože psa. U kutliću se nalaze tri piska. Jedan pisak služi za sviranje melodije, drugi za pratnju, a treći za ukrašavanje tonova. U bordonu

[16] *Centar za tradicijska glazbala Hrvatske*. Dostupno na http://www.gajde.com/ (29. 3. 2020.)

se nalazi još jedan pisak koji stalno svira jedan ravan ton. Sviranje započinje upuhivanjem zraka u mješinu koja se svirači nalazi ispod lijeve ruke, bordon je prebačen preko lijevog ramena, prebiraljka se drži lijevom i desnom rukom i tako se prstima zatvaraju rupice na prebiraljci (Martinić, 2012). Posebnost sviranja duda je „titranje“ koje se postiže trešnjom ruke pod kojom je mješina, ritmičnim udaranjem prstima po donjim rupicama svirale ili trešnjom cijelog tijela tj. poskakivanjem svirača. Zbog toga je i zvuk koji se dobio sviranjem neobičan i specifičan[17]. Četveroglasne dude svirale su se na području zapadne Slavonije, Posavine, Moslavine i Bilogore (Ceribašić i Ćaleta, 2000). Glavna razlika između gajdi i duda je u broju piskova, u svirali i u načinu sviranja (Martinić, 2020b).

Slika 34. Četveroglasne dude (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Od jednostavnih kordofonih glazbala, na panonskom području svirala se **citra**. To je glazbalo na prostore Hrvatske doneseno u vrijeme Austro-ugarske. Donijeli su ih glazbeno obrazovani ljudi školovani u Beču i Pragu. U Austriji se to glazbalo koristi u školama. Učenici ih sviraju i pomoću njih uče glazbeni i notno pismo (Martinić, 2020b). Postoje dvije vrste citri: **akordičke** i **bordunske**. Akordičke citre su citre koje su se svirale s ulomcima tj. grafičkim papirnatim podlošcima na kojim je bio napisan način i redoslijed trzanja žica. Uz te predloške mogao je svirati i tko nije znao čitati note. Podložak se stavio ispod žica i one su se trzale na mjestima gdje su bile označene točkice. Takve citre proizvodile su se u Češkoj i bile su jeftine. Podlošci su se tiskali i u Sloveniji. Tiskale su se slovenske

[17] *Centar za tradicijska glazbala Hrvatske*. Dostupno na http://www.gajde.com/ (29. 3. 2020.)

narodne pjesme, ali i hrvatske varoške pjesme. Tako su ljudi svirali narodnu i popularnu glazbu svoga vremena (Dražin-Trbuljak, 2003).

Slika 35. Akordička citra[18]

Druga vrsta citri su bordunske citre koje su krajem 20. stoljeća seljaci sami izrađivali po uzoru na tvorničke. To je glazbalo s jednom melodijskom i dvije basovske žice napete preko drvene, plosnate hvataljke s okruglom glasnjačom. Ovakva citra se svira trzanjem žica kožnom trzalicom ili drvenim štapićima. Pritiskom prstiju žice se skraćuju. Drugi nazivi za citre su: citore, kosaljke, trontulje, trontule[19].

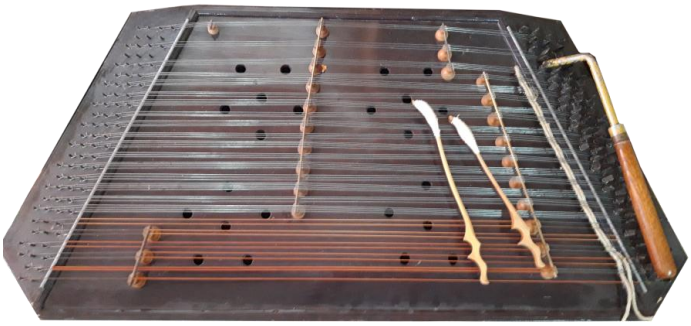

Slika 36. Bordunska citra (Dražin-Trbuljak, 2003, str. 54)

Cimbal je glazbalo koje se sviralo u široj okolici Zagreba, Moslavini i Bilogori. To je glazbalo koje je na područje Hrvatske došlo u vrijeme Austro-ugarske. U migracijama stanovništva selile su se i cijele muzičke obitelji koje su sa sobom nosile

[18] *Glazbala u etnografskom muzeju u Zagrebu*. Dostupno na: http://glazbala.emz.hr/hr (31. 3. 2020.)
[19] *Glazbala u etnografskom muzeju u Zagrebu*. Dostupno na: http://glazbala.emz.hr/hr (31. 3. 2020.)

instrumente na kojima su svirali. Tako je iz Mađarske došao cimbal (Martinić, 2020b). Cimbal je glazbalo tipa citre, a sastoji se od drvene rezonantne kutije koje je najčešće trapezoidnog oblika. Preko nje je napeto mnoštvo žica različite debljine po kojima se svira drvenim štapićima, capama. One su omotane tkaninom. Cimbal se svirao u sastavu mužikaša, solistički ili kao pratnja pjevaču. Svira se položen na stol, poseban stalak ili sviraču obješen oko vrata. Glazbalo su većinom gradili samouki seljaci koji su ga većinom i svirali (Ćaleta, 2001).

Slika 37. Cimbal s capama i ključem za zatezanje žica (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Tambura je tradicijsko glazbalo koje je s Turcima u 14. i 15. stoljeću došlo na Balkan. Preteča tambura su dugovrate lutnje koje potječu iz Turske. Na Balkan su stigle kao tambure, u Ukrajinu kao bandure, u Rusiju kao balalajke i domre, a u nekim se tatarskim krajevima zovu i tambure. Prva pisana bilješka o tamburi u Bosni potječe iz 1551. godine. Iz Bosne se tambura, seobom Šokaca i Bunjevaca, raširila u Slavoniju i Bačku, a postupno i po ostalim dijelovima Hrvatske (Leopold, 1995). Dijelovi tambure su: tijelo (korpus), vrat i glava. Prije se tijelo izrađivalo od jednog komada šljivovog, javorovog, trešnjinog, lipinog, kruškinog ili jasenovog drveta, a danas se češće izrađuje od više tankih savijenih dasaka. Na prednjoj strani nalazi se gornja daska tj. glasnjača koja je najčešće od jelovine ili smrekovine. Na glasnjači se nalaze zvučni otvori tj. rupice koje joj daju glas. Veće tambure mogu imati jednu veću rupu u sredini. Vrat tambure je dug i tanak. Na gornjem dijelu ima pričvršćenu hvataljku na kojoj su učvršćene prečnice od čelične žice. One označavaju mjesta gdje se pritiskom prsta dobivaju tonovi. Glava tambure nalazi se na kraju vrata. U glavu su utaknute čivije. To su mehanizmi za zatezanje žica. Između glave i vrata nalazi se konjić s urezanim udubljenima za žice. Žice idu od čivija preko konjića do tijela

tambure na kojem je postavljena kobilica s udubljenjima za žice. Na kraju trupa nalazi se zapinjača o koju se zapinju žice (Leopold, 1995). Prstima lijeve ruke pritišću se žice tambure, a desnom se rukom pomoću trzalice trzaju. Trzalice mogu biti raznih oblika i dimenzija. Dimenzije trzalica ovise o vrsti tambure koju se svira. Oblici trzalica su: pravokutna, trokutasta i u obliku suze. Prije su se trzalice izrađivale od kravljih rogova ili trešnjine kore, a sada se izrađuju i od plastike (Martinić, 2020b).

Slika 38. Trzalice za tambure (trzalice Vjekoslava Martinića)

Tambure **dvožica** tj. **dangubica** ili dangubca i **trožica** su tambure svirane u Posavini. To su tambure s unisonim žicama svirane za vlastitu razonodu i ples (Ćaleta, 2001).

Slika 39. Dvožica (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Tambura **samica** je glazbalo koje se naziva i mali orkestar, ona se svira akordijski i melodijski. Žice se trzaju trzalicom, a polja se pritišću prstima lijeve ruke uključujući i palac (Ceribašić i Ćaleta, 2000). Svirač istodobno izvodi vodeću i prateću dionicu. Prve dvije žice koriste se za sviranje melodije, a druge dvije za pratnju. Na glavi ima rupe za čivije kojima se natežu žice. Čivije su obično izrađene od druge vrste drveta radi lakšeg ugađanja. Novije samice imaju pužolike glave s metalnim mehanizmom

za ugađanje. Na gornjem dijelu vrata postavljene su kote s 11 - 12 prečnica zaobljenih sa strane vrata (Leopold, 1995). Tambure samice u Slavoniji ponekad su bile rađene i od oklopa kornjače koji je poslužio kao korpus (Ceribašić i Ćaleta, 2000). Svirač samice svira sam, bez pratnje drugih glazbala i zbog toga naziv samičar (Leopold, 1995). Tijekom 19. i 20. stoljeća samica se najčešće svirala uz stoku. Čobani su njome kratili vrijeme, ali je bila prisutna i u raznim prigodama. Svirala se na čijalima, sijelima, prelima, po završetku radova na polju i u sumrak kada se skupljala mladež i uz nju pjevala i plesala (Leopold, 1995). U različitim dijelovima tambura samica naziva se: danguba, dangubica, razbibriga, tikvara, potpalac, tamburica, kutarevka, kozarica. Tambura samica bila je solističko glazbalo sve do 19. stoljeća kada se počela udruživati u sastave (Leopold, 1995).

Slika 40. Samica (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Tamburaški sastavi ponekad su se udruživali s violinom i harmonikom. Početak udruživanja tambura u orkestre smjestio se u Bačku gdje se tambura pojavila krajem 18. i početkom 19. stoljeća (Dejanović, 2017). U Slavoniji su tamburaški sastavi nastali u prvoj polovici 19. stoljeća.

> „Potom se tamburaški sastavi šire i na područje središnje, a u 20. stoljeću i u druga područja Hrvatske. Dolazi do polu/profesionalizacije tamburaštva, prilagođavanja već postoje i stvaranja nove glazbene literature za takve sastave te njihove uporabe u okviru različitih političkih projekata.“ (Ceribašić i Ćaleta, 2000, str. 44)

Glazbala koja čine osnovu tamburaških sustava su: **bisernica**, **brač**, **bugarija** i **bas**. Bisernica ili prim je vodeće melodijsko glazbalo. Brač je glazbalo koje izvodi jednostavnu melodijsku dionicu za oktavu niže od bisernice. Berda, berde ili bas je harmonijsko glazbalo koje svira najdublju, basovu dionicu na tešku dobu, a bugarija,

beglajt ili kontra je glazbalo koje daje harmonijsku pratnju na laku dobu (Ceribašić i Ćaleta, 2000).
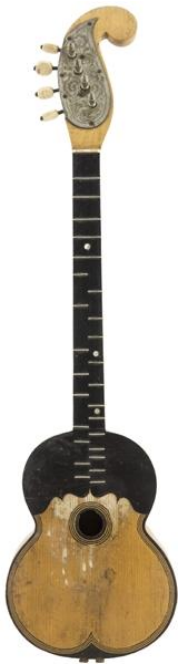

Slika 41. Bisernica, brač, bugarija i bas (glazbala Vjekoslava Martinića)

Tambure se mogu ugađati ovisno o intervalskom odnosu između praznih žica. Postoji nekoliko načina ugađanja, ali osnovni su **kvartni** i **kvinti** načini. **Troglasni kvartni sustav** bio je poznat u 19. stoljeću kod bačkih Hrvata. Od ovog sustava, na početku 20. stoljeća u Bačkoj i Srijemu se razvio **četveroglasni kvartni sustav** koji se još zove srijemski i slavonski sustav. On se ugađao na dva načina: u *e* i u *d*. U Hrvatskoj je najpopularniji četveroglasni kvartni sustav u *e* ugodbi. Tambure ovog sustava zvuče čvrsto i rezonantno. Od Prvog svjetskog rata četveroglasne su kvartne tambure uglavnom imale kruškolik oblik, ali su se zbog utjecaja peštanskih graditelja sve više prihvaćali tambure u obliku gitare. **Troglasni kvintni sustav** pojavio se u isto vrijeme kad i troglasni kvartni, a u Zagrebu je prvi puta primijenjen početkom

20. stoljeća. Tambure ovog sustava imaju nježniji zvuk, a zbog većeg broja dionica prikladne su za orkestralno muziciranje. Kvintne tambure bojom zvuka podsjećaju na tamburu samicu, a zadržale su izvorni kruškoliki oblik. U današnjoj praksi ovakve tambure su rijetke. Ovaj sustav najviše je promicao Slavko Janković, te se po njemu on naziva i Jankovićev sustav. **Četveroglasni kvartni g-sustav** po svojoj popularnosti nalazi se odmah iza četveroglasnog kvartnog e-sustava. Tambure ovog sustava imaju dulji vrat i veliku napetost žica pa su zbog toga vrlo glasne, a položaji na hvataljci tambure su jednostavni zbog ugađanja u intervalu kvarte. Ovaj sustav popularan je i u Americi i Kanadi. **Dvoglasni kvintni sustav**, popularno nazvan prema njegovom promicatelju Milutinu Farkašu - Farkašev sustav, gotovo se uopće ne koristi. U Zagrebu su se tambure ovog sustava primjenjivale od 1882. godine. Ovaj sastav je bio popularan u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, a kasnije u Sloveniji i drugim zapadnim zemljama. To su tambure dugog i uskog vrata koje su imale karakterističan ton koji je najsličniji tamburi samici (Leopold, 1995).

Slika 42. Samica farkaševog sustava (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Slika 43. Bisernica farkaševog sustava[20]

Šargija je tambura koja ima prve dvije žice ugođene na isti ton, a druge dvije žice ugođene za kvartu niže. Ona se svira hvatovima, pozicijama odnosno akordima. To je tambura koja se s Turcima proširila skoro na cijelu Bosnu i Hercegovinu, a u

[20] *Glazbala u etnografskom muzeju u Zagrebu*. Dostupno na: http://glazbala.emz.hr/hr (31. 3. 2020.)

Hrvatsku je donesena naseljavanjem stanovništva iz Bosanske Posavine (Martinić, 2020).

Slika 44. Šargija (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Od glazbala s gudalom, na ovom području je najrasprostranjenija **violina.** To je glazbalo koje je originalno imalo tri žice, a od sredine 16. stoljeća grade se violine s četiri žice. Violine su se razvile u Italiji, a na prostor Hrvatske došle su s Romima (Martinić, 2020b). Prednji dio (glasnjača), stražnji (dno) i središnji (pobočnica) izrađuju se od pojedinačnih dijelova mekog drveta. Gornji i donji dio te rubovi pobočnica su pojačani blokovima. Glasnjača ima dva zvučna otvora u obliku slova *f*. Na njezinoj donjoj strani pričvršćena je letvica koja se proteže usporedno s žicama. Mjesto joj je određeno jednom stopom od konjića violine. Na glasnjači, ispod konjica se nalazi štapić koji okomito vodi do stražnje strane glazbala. Vrat violine izrađen je od tvrđeg drveta, a na njegovom kraju nalazi se puž sa zavijenim vijcima. Žice violine idu od puža preko hvataljke na vrhu vrata, preko konjića violine do držača za žice. Sedlo violine se nalazi na početku hvataljke (Dearling, 2005). Gudalo je drveni štap s napetim strunama s kojim se svira violina. Kako bi gudalo proizvodilo ljepši zvuk strune je potrebno namazati s kalifonijem. To je vrsta smole koja stvara prah prenoseći se na strune. Za razliku od danas kada se drže na ramenu, violine su se prije svirale prislonjene ispod ramena (Martinić, 2020b). Drugi nazivi za violinu su: ejede, hagede, egede i gusle (Blažević, 1992). Violine su se često svirale u sastavima. Najpoznatiji sastav bili su guci. To je sastav svirača koji se sastoji od dvije ili više violina i gudačkog basa (Miholić i Ivančan, 2017).

Slika 45. Violina i kalifonij (glazbalo Vjekoslava Martinića)

U Slavoniji i Srijemu svirale su se jednostrune **gusle**. Putujući glazbenici i prosjaci obilazili su sela, sajmove i proštenja. Svojom su svirkom i pripovijetkama o tužnom i lošem životu prosili. Često su glumili da su slijepi kako bi se ljudi više sažalili nad njima i dali im više novca (Sokolović, 1993).

2. 3. 2. Alpsko područje

Alpsko područje obuhvaća sve narode koji nastanjuju Alpe i njegove ogranke (Ivančan, 1996). U Hrvatskoj to je prostor Istre, Gorskog kotara, Prigorja, Hrvatskog zagorja, Međimurja, a djelomično i Podravine.

Od idiofonih glazbala, na ovom području koristile su se **klepke** (Martinić, 2020 b), **klepetaljke od kuruzovine** (Ćaleta, 2001), **čegrtaljke** koje su se nazivale još i škrgetalnice[21]. U Istri i Gorskom kotaru zvona na crkvama su se osim za pozivanje na misu koristila i za tjeranje nevremena. **Zvona** su stvarala veliku tonsku vibraciju koja bi odlazila prema oblacima kako bi razbistrila nebo. Zvona su se i udruživala. Na tom području gradovi su bili na uzvisinama i zvona su se mogla čuti od grada od grada. Kada bi čuli zvono iz drugih gradova, počeli bi potezati u isto vrijeme kako bi vibracija bila skladna. Na tom prostoru, u pokladna vremena zvona su se vezala zvončarima oko struka kako bi i oni proizvodili vibracije i veću buku (Martinić, 2020b).

Slika 46. Zvočarska zvona[22]

[21] *Istarski tradicijski instrumenti online*. Dostupno na: http://www.iti-museum.com/hr/ (31. 3. 2020.)
[22] *Glazbala u etnografskom muzeju u Zagrebu*. Dostupno na: http://glazbala.emz.hr/hr (31. 3. 2020.)

U Zagorju i Prigorju postojali su majstori svirači koji su udarali po zvonima, a to se zvalo trančenje (Ćaleta, 2001). U Međimurju se u vrijeme poklada za proizvodnju zvuka udaralo **lancem** (Ćaleta, 2001) i prstenastim ili lončanim **zvečkama** (Galin, 1988). Od svakodnevnih uporabnih predmeta za stvaranje zvuka koristili su se **rifljače** i **kuhače**, **čaše** i **žlice** (Martinić, 2020b). U Gorskom kotaru kuhinjski **poklopci** se koristili pri čestitanju rođendana te u posebnim prilikama i običajima (Ćaleta, 2001). Djeca su u Zagorju i Prigorju svirala na **guslicama od kuruzovine**[23], a igrala su se i s igračkom u obliku **leptira** koja je imala kotače. Djeca su ih vukla, a pomoću mehanizma koji se pokretao okretanjem kotača pomicala su se krila. Ona su stvarala zvuk klopotanja (Šarić, 2012).

Slika 47. Igračka leptir[24]

Od idiofonih glazbala na ovom se području svirala i **drombulja** koja se u Istri zvala ribeka ili ribeba, brumbe u Međimurju i Podravini (Ćaleta, 2001), a brunda u Prigorju (Rožić, 2002).

Od membrofonih instrumenata na ovom području svirao se **tamburin** tj. def koji se još znao i simbola, simbolo i natamburin. Koristio se za oglašavanje i obavještavanje (Vitez i sur., 2016). Tamburin je mogao biti samo s kožnom opnom ili s kožnom opnom i zvečkama (Martinić, 2020b).

[23] *Glazbala u etnografskom muzeju u Zagrebu*. Dostupno na: http://glazbala.emz.hr/hr (31. 3. 2020.)
[24] *Glazbala u etnografskom muzeju u Zagrebu*. Dostupno na: http://glazbala.emz.hr/hr (31. 3. 2020.)

Slika 48. Tamburin s kožnom opnom[25]

U Međimurju i Podravini svirao se i **doboš** (Ćaleta, 2001). Također je sviran i **lončani bas** koji se u pojedinim dijelovima nazivao brunda, mrgudalo ili prda (Saveski, 2017). **Ćuvik** je glazbalo koje se izrađuje od grančica i listova. U presavijenu prorezanu grančicu stavi se list. Glazbalo se drži rukama prislonjeno na usne i u njega se puše. On pri puhanju titra i stvara zvuk. Ovo glazbalo najčešće se koristilo kao vabilo za ptice (Ćaleta, 2001). Naziv za ovo glazbalo u Istri je zvizdalo. Glazbalo zvano **kazoo** rasprostranjeno je u Istri, a izrađuje se od obične trske koja se alatom guli do opne. Pjevanjem u njega se postiže vibriranje te tako nastaje zvuk (Saveski, 2017). Od membrofonih glazbala na alpskom području sviralo se tj. **pjevalo u češalj** (Miholić i Ivančan, 2017) i na **listovima bilja** (Saveski, 2017).

Od aerofonih glazbala koji zvuk tvore zamahom na alpskom području svirala se **zujalica** koja se zove brčalka i frnduljka (Galin, 1988). Svirao se **zujeći disk** koji je bio obično dugme na koncu (Saveski, 2017). Zanimljiva je dječja igračka **buga-čiga** ili čigra. To je glazbalo zapravo drveni zvrk s kuglastom glavom i izbušenom rupom koje stvara zvuk vrtloženjem zraka (Dražin-Trbuljak, 2003).

Slika 49. Zvrk buga-čiga (Dražin-Trbuljak, 2003, str. 58)

[25] *Istarski tradicijski instrumenti online*. Dostupno na: http://www.iti-museum.com/hr/ (31. 3. 2020.)

Od dječjih igračka u aerofona glazbala možemo svrstati i **praćke** koje su se zvale i fjonde, fionde (Bijažić, 1999). Od instrumenata s prekidom zračne struje svirane su **usna harmonika** i **harmonika.** U Prigorju i Zagorja usna harmonika se zvala orgulice, a svirala su je djeca. Još neki nazivi za usnu harmoniku bili su: citra, cintera, cimbule, dudice, gusle, muzike, organce, svintara, sviroka (Ceribašić i Ćaleta, 2000). Na ovom području i u Gorskom kotaru sviraju se obje vrste harmonika. Na sjeveru Hrvatske svirala se **klavirska kromatska harmonika**, a u Istri i Hrvatskom primorju **dijatonska.** Harmonika se u Prigorju i Zagorju zvala i remonika, a dijatonska harmonika se zvala i armonika na botune (Vitez i sur., 2016), treština, treštinka, helihonka, plonerica, dijatonka, botunara, rastegača (Ceribašić i Ćaleta, 2000). Naziv triještina dolazi od grada Trsata u Italiji, iz kojeg je većina harmonika pristigla u Istru, a naziv plonerica dolazi od prezimena najpoznatije obitelji graditelja harmonika. Od glazbala praskom svirao se **puškalac**, piškač (Bijažić, 1999) tj. pucaljka od bazge (Ćaleta, 2001). Na alpskom području, u nedostatku glazbala se **zviždalo**. To se naziva i švik (Miholić i Ivančan, 2017). Sviralo se na drvenim, kravljim (Rožić, 2002) i volovim **rogovima** (Miholić i Ivančan, 2017). **Drvene trube** u Prigorju i Zagorju izrađivale su se od dva komada izdubljena drveta koji su se povezivali prućem koji su bili složeni u snopiće (Ćaleta, 2001). Od glinenih glazbala sviralo se u **okarinu** (Martinić, 2020b), a od keramičkih u **ftičeke** (Miholić, 2009). Od aerofonih glazbala koja su proizvodila samo jedan ton sviralo se u razne **zviždaljke od bazgovih grančica** i **gusjeg perja** (Miholić, 2009), pištaljke (Sokolović, 1993), piskala (Saveski, 2017), švikače tj. švikalice (Bijažić, 1999). U području Prigorja i Zagorja naziv žvegla koristio se za sve svirale s labijalnim piskom. Od jednocjevnih svirala svirale su se **strančice** tj. fajfe (Miholić i Ivančan, 2017) ili fajferice (Galin, 1977), piske (Rožić, 2002), šaltve (Ceribašić i Ćaleta, 2000). Od dječjih sviralica svirale su se **jednocjevne** i **dvocijevne svirale** raznih oblika: svirale s kokotom (Ćaleta, 2001), batine sa sjekiricom ili ftičekom (Galin, 1977). Na ovom području sviralo se u **trstenice** tj. orglice, orgljice (Miholić i Ivančan, 2017). Glazbalo **jedinka** u Podravini se naziva šaltva, u Hrvatskom zagorju žveglica, žvegla, u Istri sopelica (Ceribašić i Ćaleta, 2000). **Sopelica** je istarsko glazbalo koje se upotrebljavalo kao samostalni instrument prilikom folklornih manifestacija. Na prednjoj strani ima šest izdubljenih rupica, a sa stražnje strane se nalazi po jedna rupica (Saveski, 2017).

Slika 50. Sopelica[26]

Glazbalo koje se naziva **svirale** sviralo se u Istri. To je glazbalo koje se sastoji od dvije cijevi koje ima rupice s obje strane. Na prednjoj desnoj strani glazbala obično se nalaze po četiri rupice, stražnja strana ima jednu rupicu. Lijeva strana glazbala ima tri rupice, a stražnjoj strani također ima jednu rupicu (Saveski, 2017). Od svirala koje su rađene u jednom komadu drveta, a imala su više cijevi svirane su **dvojnice** ili dvojkače (Rožić, 2002), **sluškinja**[27], **trojke** ili trojnice (Miholić, 2009) i **četvorke** (Galin, 1977). **Vidalice** su Istarska inačica dvojnica i na prostoru Istre imaju različita imena: svirale, vidalice, duplice, volarice, dvojnice, ovčarice, šurle (Ceribašić i Ćaleta, 2000), vidulice i pastirske sopelice (Miholić, 2009).

> „Vješti svirači na njima sviraju ne samo u osnovnom registru ili prepuhavanjem u registru za oktavu višem od osnovnog nego posebnim, nejednakim upuhivanjem u dvije cijevi mogu istodobno svirati u oba registra, te tako izvoditi dvoglasje u približnim sekstama, što je tipično za tradicijsku glazbu ovoga područja“ (Ceribašić i Ćaleta, 2000, str. 139).

Roženice su istarsko glazbalo tipa zurli vrlo prodornog zvuka koje se svira na prostoru Istre. Imaju pisak s dvostruki udarnim jezičkom izrađen od trstike koji je

[26] *Istarski tradicijski instrumenti online*. Dostupno na: http://www.iti-museum.com/hr/ (31. 3. 2020.)
[27] *Hrvatska tradicijska glazbala*. Dostupno na: https://videofolklor.webnode.hr/hrvatska-tradicijska-glazbala/ (29. 3. 2020.)

zalit s voskom (Martinić, 2020b). Roženice se sviraju u paru: velika i mala (Miholić i Ivančan, 2017). Ovo glazbalo je konusna i čunjasta oblika izrađeno od nekoliko sastavljenih komada drveta. Uz roženice se često pjeva i one su naštimane prema istarskoj ljestvici (Miholić, 2009). To je netemperiran tonski niz u kojem se izmjenjuju približno cijeli stepeni i polustepeni (Ćaleta, 2001).

Slika 51. Roženice[28]

Šurle su dvije odvojene svirale napravljene od drveta koje su na gornjem kraju spojene u kutao ili bačvicu kroz koju se upuhuje zrak, a služi i kao zaštita za piskove izrađene od trstike[29]. Na desnoj svirali obično se nalaze četiri, rijetko pet rupica, a na lijevoj se obično nalaze tri, rijetko četiri rupice. U novije vrijeme desna svirala ima jednu rupicu s donje strane. Šurle su se svirale u Istri. Zbog svoje glasnoće su se upotrebljavanje kao plesno glazbalo, ali se uz njih moglo i pjevati. Drugi nazivi za šurle su: tutule, tuture, svirale, male roženice. Šurle mogu biti pričvršćene na mijeh, ali tada se glazbalo zove **pive**. Svirač piva tako istovremeno može svirati i pjevati[30].

[28] *Centar za tradicijska glazbala Hrvatske*. Dostupno na http://www.gajde.com/ (29. 3. 2020.)
[29] *Hrvatska tradicijska glazbala*. Dostupno na: https://videofolklor.webnode.hr/hrvatska-tradicijska-glazbala/ (29. 3. 2020.)
[30] *Istarski tradicijski instrumenti online*. Dostupno na: http://www.iti-museum.com/hr/ (31. 3. 2020.)

Slika 52. Šurle i pive (glazbala Vjekoslava Martinića)

Diple su istarsko glazbalo koje ima dvije cijevi i dvostruki pisak zaštićen lijevkom koji se zove kutao. Instrument se izrađuje od drveta bazge i trstike, a na prednjoj strani ima pet rupica (Saveski, 2017). Diple se mogu svirati sa i bez mijeha. Kada se sviraju bez mijeha sviraju se na način sviranja zvan predušivanje ili cirkularno disanje. To je način udisanja zraka bez prekida melodije. Na taj se način u Makedoniji sviraju zurle, a u Australiji digeredoo[31]. **Mih** je glazbalo koje se sastoji od kozje mješine, puhaljke ili kanele, kutla ili bačvice i sviraljke ili prebiraljke. Kod **istarskog miha** svirala je najčešće kraća nego kod ostalih tipova mihova[32]. Na lijevoj strani svirale nalazi se pet rupica za prebiranje, a ako brojimo odozgo, između treće i četvrte rupice postoji razmak. Ta je rupica zatvorena ili je nema. Na desnoj strani svirale nalaze se tri rupice za prebiranje[33].

[31] *Centar za tradicijska glazbala Hrvatske*. Dostupno na http://www.gajde.com/ (29. 3. 2020.)
[32] *Hrvatska tradicijska glazbala*. Dostupno na: https://videofolklor.webnode.hr/hrvatska-tradicijska-glazbala/ (29. 3. 2020.)
[33] *Centar za tradicijska glazbala Hrvatske*. Dostupno na http://www.gajde.com/ (29. 3. 2020.)

Slika 53. Istarski mih (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Na području Prigorja i Zagorja sviraju se **četveroglasne dude**[34], a u Podravini **peteroglasne dude**. One su nastale kod hrvatskog naroda u Mađarskoj. Imaju četiri piska u sviraljci i jedan u bordon (Martinić, 2020a). Kod peteroglasnih duda svaki pojedini ton se može svirati posebno, a tijekom sviranja svi tonovi na svirali mogu biti prekinuti i ponovno pušteni u bilo kojem trenutkom, u bilo kojoj kombinaciji. Kod četveroglasnih duda, a ni jednih drugih glazbala s mijehom prekid svih tonova na svirali nije moguć[35].

Slika 54. Peteroglasne dude (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Klarinet je drveno puhačko glazbalo koje se na ovom području pojavilo u 19. stoljeću kada glazbala počinju imati i limene dijelove (Martinić, 2020b). U Podravini se zove šipa, a tamo se svirala i **flauta**, koja se još zove žvegla (Vitez i sur., 2016).

[34] *Centar za tradicijska glazbala Hrvatske*. Dostupno na http://www.gajde.com/ (29. 3. 2020.)
[35] *Hrvatska tradicijska glazbala*. Dostupno na: https://videofolklor.webnode.hr/hrvatska-tradicijska-glazbala/ (29. 3. 2020.)

Slika 55. Klarinet[36]

U 19. stoljeću pojavili su se bandisti. Oni su bili „banda“ svirača koji su svirali **limenu glazbu** (Marinić, 2020a). Djelovali su u sklopu vatrogasnih društava ili kao gradska glazba. U svojim su sastavima osim trube, eufonija, tamburina i tube svirali i flaute, klarinete i udaraljke poput doboša, velikog bubnja i činela (Miholić, 2009).

Od jednostavnih kordofonih instrumenata u Hrvatskom zagorju i Gorskom kotaru te u podravskim i međimurskim selima svirale su se obje vrste **citri**[37]. U Podravini, Međimurju i okolici Zagreba svirao se **cimbal** (Miholić i Ivančan, 2017). U prostoru spoja sa Slovenijom cimbal se zove oprekalj (Martinić, 2020b). **Cindra** je dvožičana tambura koja je u Istri bila solističko glazbalo (Vitez i sur., 2016). Cindra ima dvije jednako ugođene žice (Miholić, 2009). U Istri se za vlastitu zabavi i razonodu svirala i tambura s tri unisono ugođene žice (Ćaleta, 2001).

Slika 56. Cindra[38]

[36] *Istarski tradicijski instrumenti online*. Dostupno na: http://www.iti-museum.com/hr/ (31. 3. 2020.)
[37] *Glazbala u etnografskom muzeju u Zagrebu*. Dostupno na: http://glazbala.emz.hr/hr (31. 3. 2020.)
[38] *Istarski tradicijski instrumenti online*. Dostupno na: http://www.iti-museum.com/hr/ (31. 3. 2020.)

U središnjoj Hrvatskoj razvili su se tamburaški sastavi. U Međimurju se tijekom 1930-ih godina javljaju tamburaši, no u odnosu na tamburaške sastave s područja nizinske Hrvatske, tamburaška je svirka harmonijski siromašnija. Sukladna je dominantnom jednoglasju u okviru vokalnog glazbenog izraza (Ceribašić i Ćaleta, 2000). U središnjoj Hrvatskoj, na zabavama i zatvorenim prostorima najčešće su svirali mužikaši odnosno guci ili pilari. To je tipičan gudački sastav ovog kraja koji čine jedna do tri violine, dvostruni ili trostruni gudalački bas, bugarije, a često i cimbal (Miholić, 2009). Širenjem tambura sastav je nadopunjen bugarijom, a gudalački bas zamijenjen trzalačkim ili tamburom berdom. U sredini 20. stoljeća sastavu se pridružuje harmonika (Marošević, 2002). Naziv za takav sastav u Istri je gunjci. U njemu sviraju violina i bas, a ponekad im se pridružuju klarinet i dijatonska harmonika (Miholić, 2009). **Violina** se svirala na dijatonskoj ljestvici (Martinić, 2020b). U Istri se svirala i **tršćana violina** koja se još zove i tršćana gitara. Glazbalo je izrađeno od trstike, od sredine prema vrhu su napete dvije žice. Napinju se drvenim vijcima na vrhu. Sredina glazbala je šuplja, a glazbalo se svira gudalom koji je zapravo štapić od trstike[39]. **Dvostruni bajs** u Istri glazbalo je veličine violončela do veličine malog kontrabasa. Žice se nazivaju kantine, a zvuk nastaje povlačenjem gudala preko obje žice. Žice se izrađuju od životinjskih crijeva koje se suše nekoliko tjedana i onda premazuju i peglaju. Prva žica je šira i proizvodi dublje tonove, a druga se koristi pri sviranju visokih tonova. Bajs i gudalo su napravljeni od drveta, a strune na gudalu od konjske dlake (Saveski, 2017). Zanimljiva inačica basa u Gorskom kotaru je **kanta bas** na koji je spojen pokretljivi štap koji služi za natezanje žica (Martinić, 2020b).

[39] *Istarski tradicijski instrumenti online*. Dostupno na: http://www.iti-museum.com/hr/ (31. 3. 2020.)

Slika 57. Dvostruni gudalački bajs[40]

2. 3. 3. Dinarsko područje

Dinarskom području pripada područje južno od Save i Dunava, a istočno od granica alpske i jadranske zone (Ivančan, 1996). To je područje Korduna, Banovine, Pokuplja, Pounja, Like i kontinentalne Dalmacije.

Od idiofonih glazbala na ovom području su korištene **čegrtaljke** i svakodnevni uporabni predmeti za proizvodnju buke poput **rifljača** i **kuhača** (Martinić, 2020b).

Od membrofonih glazbala na području Banovine svirao se **banijski bubanj**. Bubanj je u ovaj prostor došao s narodima iz Bugarske i Makedonije (Martinić, 2020b). Banijski bubanj je drveni cilindrični bubanj s povezanim opnama, a koristio se za pratnju plesa. Izrađuje se od jednog komada drveta, a za opnu se koriste dvije vrste koža: tanja i deblja janjeća ili pseća koža. Svira se pomoću dva batića: manjeg i tanjeg koji udara po tanjoj desnoj koži i većeg batića koji udara po debljoj lijevoj koži. Bubnjem se obično pratila svirka banijskih svirala, dvojnica ili tambure dvožice (Ćaleta, 2001).

[40] *Istarski tradicijski instrumenti online*. Dostupno na: http://www.iti-museum.com/hr/ (31. 3. 2020.)

Slika 58. Bubanj (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Na prostoru Banovine, u pokladno vrijeme svirao se i **vodeni bubanj.** Svirao se u sastavu s drugim glazbalima: tamburom dvožicom i dvojnicama. On se sastoji od velike posude napunjene vodom, od manje posude koja može biti duboki tanjur, ali je naopako okrenuta na površini vode i jednog drvenog batića na čiji je vrh stavljen krumpir kojim se udara o tanjur (Ćaleta 2001). Na području Banovine, Pokuplja i Korduna svirao se **lončani bas** (Ćaleta, 2001). Na cijelom području alpske zone sviralo se na **travu s oštrim rubom** (Sokolović, 1993) i **list** (Ćaleta, 2001).

Od aerofonih glazbala koje stvaraju zvuk zamahom sviralo se **zujalicom** tj. zujalkom. **Klopci** su bile veće inačice zujalke koje su se koristile za tjeranje ptica u vinogradima, a pokretao ih je vjetar (Miholić i Ivančan, 2017). Od glazbala s prekidom zračne struje svirala se **usna harmonika**, a u Pokuplju i **harmonika** (Ceribašić i Ćaleta, 2000). Sviralo se u **trube od kore drveta** tj. trubaljke (Grčević, 2000). Na području Pokuplja sviralo se u **ftičeke** (Miholić i Ivančan, 2017). Na ovom području čobani su se javljali jedni drugima pomoću glazbala **pišćalica**, pištaljki tj. svirala od vrbovine i jasenovog drveta (Grčević, 2000). U kontinentalnoj Dalmaciji sviralo se u **svirale**, svrdonice od orlove kosti. **Slavić** je svirala tipa jedinke od jelovine, bazgovine ili vrbove kore (Martinić, 2020b). Djeca su za zabavu svirala **svirke** (Kutleša, 1997) ili usne sviralice tj. jednocjevne svirale koje su se izrađivale u različitim oblicima (Ćaleta, 2001). Glazbalo **jedinka** u Lici se zove slavić, u Dalmatinskoj zagori ćurlik i kavela (Ceribašić i Ćaleta, 2000). Na ovom prostoru svirale su se **dvojnice**, dvojkinje, još zvane svirale. Od dvojnica s drugih područja razlikuju su se po tome jer su na krajevima bile spojene, a u sredini razdvojene

(Kutleša, 1997). Na jednoj strani obično ima pet rupica za prebiranje, a na drugoj četiri (Grčević, 2000). **Banijske svirale**, svirale ciganjske ili ciganice su tip glazbala koje se zovu zurle. Slične su roženicama. Banijske svirale imaju dvostruki udarni jezičak od trstike. Uvijek se sviraju u paru i najčešće uz pratnju bubnja (Žic, 2001). Svirale koje se sviraju paru gotovo su identične dužine i obje imaju po deset rupica za prebiranje. Razlika je u tome što vodeća svirala koristi sve rupice za sviranje, a na pratećoj je gornjih četiri ili pet rupica zatvoreno s voskom i prebire se na preostalim rupicama[41].

Slika 59. Banijske svirale (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Na ovom području svirale su se **jednostruke** ili **dvostruke diple sa** ili **bez mijeha**. Diple su izrađene iz jednog komada drveta s jednom ili dvije cijevi koje imaju rupice za prebiranje. Svaka cijev ima jedan pisak s urezanim jednostrukom udarnim jezičkom. U gorskim, dijelovima Hrvatske desna cijev ima šest, a lijeva dvije rupice za prebiranje. Osim za improviziranu svirku sebi i drugima diple su se koristile i kao pratnja plesu (Ceribašić i Ćaleta, 2000).

> „Samostalna svirka tipična je za područje gorske Hrvatske, dok se svirka uz ples javlja u primorskoj Hrvatskoj, osobito na području Istre i Kvarnera. Budući da se ondje redovito radi o diplama s mijehom, cijelo se glazbalo naziva mih, meh, mijeh, mišice ili mišnjice“ (Ceribašić i Ćaleta, 2000, str. 92).

[41] *Centar za tradicijska glazbala Hrvatske*. Dostupno na http://www.gajde.com/ (29. 3. 2020.)

Jednostruke diple imaju šest ili sedam rupica (Kutleša, 1997). One su se svirale u kontinentalnoj Dalmaciji (Martinić, 2020b).

Slika 60. Diple iz Dalmatinske zagore, diple iz okolice Sinja, jednostruke diple (glazbala Vjekoslava Martinića)

Od 20. stoljeća diple s mijehom sviraju se i u Lici (Vitez i sur., 2016), a izrađuju se od jelovine ili smrekovine (Martinić, 2020b). U Hercegovini se svira **hercegovački mih**. On ima šest rupica za prebiranje na obje strane sviraljke. Kod sviranja obje rupice se istovremeno prekrivaju jednim prstom. Neobično je da se kod ovog tipa miha pratnja melodiji svira na gornja dva ili tri reda rupica, a melodija se svira na preostalim redovima. Kod ostalih tipova mihova melodija se svira na gornjim rupicama, a pratnja na donjim[42].

Slika 61. Hercegovački mih (glazbalo Vjekoslava Martinića)

[42] *Hrvatska tradicijska glazbala*. Dostupno na: https://videofolklor.webnode.hr/hrvatska-tradicijska-glazbala/ (29. 3. 2020.)

Od kordofonih instrumenata, u Banovini i Kordunu su se svirale tambure s dvije (**dvožica**) ili tri (**trožica**) unisono ugođene žice (Miholić i Ivančan, 2017). Na jednoj se žici svira melodija, a na drugoj pratnja (Marinić, 2020b). **Kozarica** je naziv za tamburu s četiri žice na Kordunu. Dvije i dvije žice su jednako naštimane. Tambura se svira slično kao i dvožica. Na jednoj žici se svira tema, a na drugoj pratnja. Naziv je dobila po pastirima koji su čuvali koze i svirale ju (Martinić, 2020b). Tambura **dangubica** ili danguba je četverožičana lička tambura najsličnija slavonskoj samici. Jednakog je oblika i ugodbe žica, ali je malo veća, a boja tonova je tamnija. Svira se troglasno uz pratnju pjesme ili plesa (Miholić, 2009). Ova tambura se naziva i kutarevka, prema mjestu Kutarevo kod Otočca gdje su živjeli graditelji ovog glazbala (Ceribašić i Ćaleta, 2000).

Slika 62. Dangubica (glazbalo Vjekoslava Martinića)

U kontinentalnoj Dalmaciji svirale su se tambure s četiri žice. Najprije su bile solističko glazbalo koje je pratilo pjesmu, a ponekad i ples (Dejanović, 2017). U kontinentalnoj Dalmaciji nisu bili uobičajeni tamburaški orkestri (Vitez i sur., 2016). Od gudačkih instrumenata u Pokuplju svirale su se **violine** i to u poznatim sastavima koji se nazivaju guci (Miholić i Ivančan, 2017). **Gusle** su gudaće glazbalo rašireno po cijelom Balkanu, a u Hrvatskoj je potvrđeno od početka 16. stoljeća (Furčić, 1980). Svirale su se na prostoru kontinentalne Dalmacije, ali su s putujućim glazbenicima putovale sve do Slavonije (Martinić, 2020b). Od polovice 20. stoljeća gusle postoje i u Lici, a svirale su se i u Kordunu (Vitez i sur., 2016). Gusle se sastoje od glave vrata i zvučnog tijela. Zvučno tijelo napravljeno je od izdubljenog najčešće javorovog drveta. Preko njega je navučena jareća ili janjeća koža. Na sredini je probušena rupa ili više manjih rupa koje su davale glas glazbalo. Gusle mogu imati jednu ili dvije strune, ovisno o području na kojem se sviraju. Strune su

napravljene od konjskog repa. One se napinju uz pomoć drvenog cilindričnog klina (Ćaleta, 2001). Gudalo je napravljeno od iskrivljene grane drveta, a strune na gudalu su napravljene od dlaka konjskog repa (Miholić, 2009). Jednostrune gusle su rasprostranjenije i jednostavnije za sviranje. Guslar sjedi na niskom stolcu, a gusle drži među koljenima. Prstima lijeve ruke pritišće strunu, a desnom rukom gudi gudalom (Kutleša, 1997). Kod dvostrunih gusli prstima se pritišće samo jedna struna, a druga stalno proizvodi ležeći, bordonski ton (Ćaleta, 2001). Gusle se isključivo sviraju za pratnju pjesama koje recitiraju guslari. Oni u desetercima pričaju priče koje smišljaju tijekom sviranja. Između govorenja sviraju kraće melodije (Miholić, 2009). Guslari su često bili izvori novosti jer su obilazili kraj i prenosili događaje ili priče o povijesnim ličnostima (Martinić, 2020b). Gusle su se svirale i u Hercegovini. Na tom području svirala se i **ljerica** (Miholić i Ivančan, 2017).

Slika 63. Jednostrune gusle (glazbalo Vjekoslava Martinića)

2. 3. 4. Jadransko područje

Jadransko područje prostire se od Rijeke do Boke kotarske, a izuzetak čine Zadarsko primorje i otoci te Šibensko primorje i otoci (Ivančan, 1996). To je područje kvarnerskog primorja i otoka te Dalmacije i otoka.

Od idiofonih glazbala na ovom području su se koristile **čegrtaljke** tj. škrebetaljke koje su se u pojedinim dijelovima različito zvale: črćaka, črčaljka, čićajka u Šibeniku (Furčić, 1980), štrgaljka na otoku Šolti (Bezić, 1991), škrepetaljke, rakataže (Galin, 1988). Koristile su se i **kleparice** tj. klepetaljke kojima

se lupalo na kraju popodnevnih misa u Velikom tjednu[43]. Postojali su majstori svirači koji su udarali po **zvonima**, a to se zvalo kampananje ili luncijanje (Ćaleta, 2001). Za stvaranje zvuka su se koristili i svakodnevni uporabni predmeti poput limenih kanti zakvačenih za štap koje bi proizvodile zvuk kada bi ih se vuklo po podu. To glazbalo zove se **strašilo** ili rugalo (Furčić, 1980). U Dalmaciji je postojao orkestar koji se zvao tovareća muzika, a svirali su na **starinska glačala**, **lonce** i **poklopce**, ali i bubanj, rogove i različite vrste limenih trublji u svrhu izrugivanja kazne (Ćaleta, 2001). Na ovom području svirana je i **drombulja**, a na Kvarneru se naziva brenkavica (Galin, 1991).

Slika 64. Starinsko glačalo (privatna zbirka)

Od membrofonih glazbala svirali su se **tamburin** i **bubanj**. Tamburin se još naziva simbola, simbolo ili natamburin (Vitez i sur., 2016). Bubanj je služio kao pratnja diplama u glazbenim sastavima koji su svirali na svadbama, u crkvi i za koledanje u božićno i blagdansko vrijeme. Uz mišnjice se koristio kao pranja plesa Kumpanije (plesa s mačevima i plesa od boja) na otoku Korčuli i kao pratnja nijemih kola u primoštenskom zaleđu (Ćaleta, 2001).

Od aerofonih glazbala koji tvore zvuk zamahom sviralo se **zujalicom** tj. grmjavicom, germjavicom (Dražin-Trbuljak, 2003) i **potezačom** (Ćaleta, 2001).

[43] *Glazbala u etnografskom muzeju u Zagrebu*. Dostupno na: http://glazbala.emz.hr/hr (31. 3. 2020.)

Slika 65. Grmljavica iz Vrbnika[44]

Svirala se i **usna harmonika** koja je u Dalmaciji imala naziv svintara (Martinić, 2020b), a na otoku Silbi argnet ingleški (Miholić i Ivančan, 2017). Svirala se i **dijatonska harmonika** koja se u različitim mjestima različito zove: armunika (Dražin-Trbuljak, 2003), botunjera (Miholić i Ivančan, 2017), triještina, trieštinka, botunara, plonerica (Ćaleta, 2002). Na području Kvarnera svirale su se **tube od kore drveta,** a zvale su se tararajka tj. taralajka (Martinić, 2020b). Svirali su se i volovski **rogovi** (Miholić i Ivančan, 2017). Od glazbala koja su proizvodila samo jedan ton svirala se **pištaljka od vrbe** (Sokolović, 1993). **Svirac** tj. svirak je pištaljka koju su izrađivala djeca (Bezić, 1991). **Svrdonica** je jednocjevna svirala iz Konavli izrađena od životinjske kosti (Ćaleta, 2001).

Slika 66. Svrdonica od orlove kosti[45]

Tunturača, bribirnjača je jednocjevna svirala s piskom bez rupica kojoj se cijev od kore drveta produžuje umetcima od kore drveta. Ona se svirala samo za zabavu, bez

[44] *Glazbala u etnografskom muzeju u Zagrebu*. Dostupno na: http://glazbala.emz.hr/hr (31. 3. 2020.)
[45] *Linđo – viralni muzej*. Dostupno na: http://muzej.lindjo.hr/ (24. 4. 2020.)

plesa (Ćaleta, 2001). Svirala **jedinka** u Dalmaciji se zove jednogrla[46], u Konavlama svrdonica, a na otoku Korčuli ćurominka. U južnoj Dalmaciji ona se koristila i kao signalno glazbalo kojim se najavljuje povratak s polja (Ceribašić i Ćaleta, 2000). **Dvojnice** se na Kvarneru zovu dvojkinje (Zebec, 2005) i vidalice (Vitez i sur., 2016). Na nekim su područjima odvojene su od polovice do kraja, a duge do 32 cm (Ivanišević, 2006).

Slika 67. Dvojnice iz Dalmacije[47]

Sopile su glazbalo tipa zurli s dvostrukim udarnim jezičkom. Sviraju se na prostoru Kvarnera, Kastavštine, Vinodola i na otoku Krku[48]. Imaju šest rupica za prebiranje. Sopile se uvijek sviraju u paru: velika i mala tj. tanka i debela. Sopile izgledaju gotovo jednako kao istarske roženice, ali se razlikuju po vanjskim detaljima izrade, tehnici sviranja i pisku[49]. Pisak im nije preliven voskom te zbog toga imaju reskiji i rezonantniji zvuk (Martinić, 2020b). Sopile prate ples: tanac, mazurku i polku; ali izvode i mantinjade tj. instrumentalne uvode u svečanosti (Ceribašić i Ćaleta, 2000). U nedostatku svirača jedan svirač (sopac) može svirati

[46] *Glazbala u etnografskom muzeju u Zagrebu*. Dostupno na: http://glazbala.emz.hr/hr (31. 3. 2020.)
[47] *Glazbala u etnografskom muzeju u Zagrebu*. Dostupno na: http://glazbala.emz.hr/hr (31. 3. 2020.)
[48] *Hrvatska tradicijska glazbala*. Dostupno na: https://videofolklor.webnode.hr/hrvatska-tradicijska-glazbala/ (29. 3. 2020.)
[49] *Centar za tradicijska glazbala Hrvatske*. Dostupno na http://www.gajde.com/ (29. 3. 2020.)

obje sopile. Za vrijeme svirke sopci obično sjede i sviranje prate udaranjem nogom o pod (Žic, 2001).

Slika 68. Sopile i pisak s dvostrukim udarnim jezičkom (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Na području Kvarnera svirale su se **šurle** i **pive** (Vitez i sur., 2016). **Sviroke** su glazbalo diplice napravljene od stabljike raži. Svirale su se na otocima Olibu, Silbi i Rabu, a svirale su ih isključivo žene kada bi išle na žetvu. Razlikuju se od svih drugih diplica u Hrvatskoj zbog toga jer im je pisak zarezivan prema gore[50].

[50] *Centar za tradicijska glazbala Hrvatske*. Dostupno na http://www.gajde.com/ (29. 3. 2020.)

Slika 69. Sviroke[51]

Brinkavica je naziv za **diplice** od trstike koje su se svirale na otoku Krku (Martinić, 2020b). Gunge je naziv za diple na Pagu, ali **gunge** su i glazbalo s otoka Paga koje se izrađuju od dvije diplice s piskovima od trstike. Diplice su zajedno povezane navoštenim koncem, a na njih se lijepi rog kako bi im zvuk bio puniji. Gunge imaju jednak broj rupica za prebiranje na obje svirale[52].

Slika 70. Gunge (glazbalo Vjekoslava Martinića)

[51] *Glazbala u etnografskom muzeju u Zagrebu*. Dostupno na: http://glazbala.emz.hr/hr (31. 3. 2020.)
[52] *Hrvatska tradicijska glazbala*. Dostupno na: https://videofolklor.webnode.hr/hrvatska-tradicijska-glazbala/ (29. 3. 2020.)

Iz glazbala tipa gungi razvile su se **dvostruke** i **jednostruke diple** koje se u Dalmaciji sviraju sa i bez mješine. Jednostruke diple ili jednojnice mogu imati od tri do šest rupica za prebiranje[53]. **Diple s mijehom** zovu se i pribirala s mihom (Furčić, 1980), mišnice, mješina, mišina, mih[54], meh, mijeh, mišice (Ceribašić i Ćaleta, 2000) i mišnjic (Zebec, 2005). One su raširene su po cijelom jadranskom području, ali postoje različiti tipovi mihova koji se od područja do područja, razlikuju po prebiraljci i melodijama koje su svirane (Martinić, 2020b). **Susački mih** na desnoj strani ima pet, a na lijevoj tri rupice za prebiranje. Slične varijante mihova nekada su svirane na zapadnim područjima Gorskog kotara, Kastavštini i na otocima Cresu, Krku i Susku[55]. Musnice ili svirale naziv je za klarinetske svirale s mješinom otoka Suska (Galin, 1997).

Slika 71. Svirala s otoka Suska (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Otoci Cres i Rab imaju svoje vrste mihova koji su slični **srednjedalmatinskom mihu**. Imaju jednak raspored rupica: na desnoj strani šest, a na lijevoj dvije rupice. Razlika je u tome što **otočki mih** izgleda jednostavnije. Na otoku Rabu svirala miha

[53] *Hrvatska tradicijska glazbala*. Dostupno na: https://videofolklor.webnode.hr/hrvatska-tradicijska-glazbala/ (29. 3. 2020.)
[54] *Hrvatska tradicijska glazbala*. Dostupno na: https://videofolklor.webnode.hr/hrvatska-tradicijska-glazbala/ (29. 3. 2020.)
[55] *Centar za tradicijska glazbala Hrvatske*. Dostupno na http://www.gajde.com/ (29. 3. 2020.)

može imati obrnut raspored rupica za prebiranje: na desnoj strani dvije, a na lijevoj šest[56].

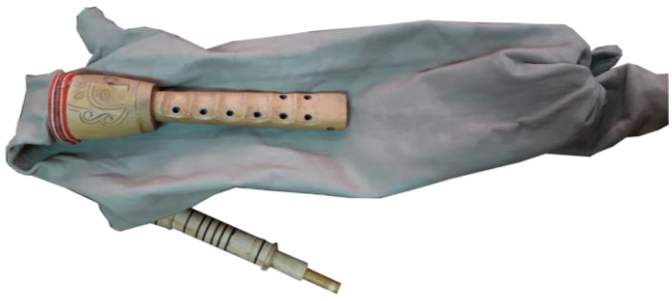

Slika 72. Otočki mih[57]

Slika 73. Mih s Raba (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Otok Pag ima svoju vrstu miha koji je isti kao dalmatinski, ali su rupice drugačije naštimane zbog napjeva koji su se pjevali na otoku (Martinić, 2020b). **Dalmatinski mih** je najrašireniji tip miha. Svirao se na području od Like, Dalmacije, Dalmatinske zagore do otoka Korčule. Dalmatinski mih na desnoj strani ima šest, a na lijevoj dvije rupice za prebiranje[58].

Slika 74. Dalmatinski mih (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Od jednostavnih kordofonih glazbala, na području Kvarnera i Dubrovnika svirale su se **citre** (Dražin-Trbuljak, 2003). Na kvarneru su se svirale i **cindre**.

[56] *Hrvatska tradicijska glazbala*. Dostupno na: https://videofolklor.webnode.hr/hrvatska-tradicijska-glazbala/ (29. 3. 2020.)
[57] *Centar za tradicijska glazbala Hrvatske*. Dostupno na http://www.gajde.com/ (29. 3. 2020.)
[58] *Hrvatska tradicijska glazbala*. Dostupno na: https://videofolklor.webnode.hr/hrvatska-tradicijska-glazbala/ (29. 3. 2020.)

Cindra je solistička dvožičana tambure koja se zove i dvožica. Obje žice jednako su ugođene (Miholić, 2009). Od drugih dvožičanih tambura razlikuje se po kromatskoj podjeli tonova na vratu koja je napravljena kako bi odgovarala istarskoj ljestvici (Martinić, 2020b). **Mandolina** je kordofono glazbalo tipa lutnje**.** Kratkovratu lutnju u Španjolsku i južnu Italiju donijeli su Arapi. Od nje se u Italiji razvila mandolina, a u Španjolskoj gitara (Leopold, 1995). Mandolina je ime dobila prema svom obliku. Mandolino na talijanskom znači mali badem. Ona na hvataljci ima pragove kao i gitara, a ugađa se kao violina. Metalne žice poredane su u četiri para, a svaki par je jednako ugođen. To omogućuje najsvojstveniju značajku sviranja na mandolini i najučinkovitiji način održavanja zvuka (Dearling, 2005). Zbog povijesnih činjenica da je Mletačka Republika vladala Dalmacijom i zbog upravljanja Italije Zadrom i otocima u prvoj polovici 20. stoljeća, na tim je prostorima vidljiv utjecaj kulture Italije. Mandolina je u Dalmatinske gradove došla 1920. godine (Dejanović, 2017). Upotrebljavala se kao solističko glazbalo za pjevanje podoknica tj. serenada u gradovima, ali i za pratnju plesa (Ćaleta, 2001). U novije vrijeme mandolina se udružuje u sastave s mandolom i gitarom (Miholić, 2009). Manolinski sastavi u Dalmaciji puno su češći od tamburaških (Martinić, 2020b).

Slika 75. Mandolina (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Od gudaćih glazbala u Dalmaciji svirale su se **gusle** i **ljerica.** Ljerica se svirala u obalnom prostoru Dalmacije, za razliku od gusli koje su se više svirale u dinarskom području. Naseljavanjem stanovništva iz tih prostora bliže moru gusle su donesene na obalu. Ljerica je glazbalo koje je iz Grčke s pomorcima došlo u Dubrovačku Republiku, a od tamo se raširila do Hercegovine. Ljerica se svira u Rumunjskoj, Bugarskoj, Grčkoj, Makedoniji (Martinić, 2020b). Ona je solističko glazbalo koje se upotrebljava kao pratnja plesu, a rjeđe pjevanju. To je glazbalo kruškolikog zvučnog tijela koje je izdubljeno iz jednog komada drveta. Vrat ljerice je

širok, a glava u obliku srcolika lista. Tijelo ljerice je prekriveno tankom daskom (glasnjačom) koja ima dva polukružna otvora (oduške). Ljerica ima tri žice napravljene od životinjskog crijeva. One su zapete o nožicu na donjem dijelu glazbala.

Slika 76. Ljerica (glazbalo Vjekoslava Martinića)

Pri sviranju ljeričar sjedi, a glazbalo drži na koljenu lijeve noge. Stopalom desne noge udara u pod u ritmu svoje svirke. Ljerica se svira povlačenjem gudala, koji se još zove arket, preko dvije žice istodobno. Na lijevoj žici se prebire melodija, a desna žica ima trajno ležeći ton. Trećom se žicom svirač koristi povremeno (Ćaleta, 2001). Ljerica ima pet tonova. Srednja žica uvijek stvara isti ton, prva do svirača stvara jedan odnosno dva tona, a treća žica stvara još četiri tona (Martinić, 2020b). Ljerica je glazbalo koje se proširilo duž Jadranske obale, a danas se upotrebljava u Dubrovačkom primorju, Konavlama, poluotoku Pelješcu, otocima Mljetu i Lastovu te hrvatskim krajevima istočne Hercegovine (Ćaleta, 2001). Drugi nazivi za ljericu su: lira (Ćaleta, 2002), lirica, vijala (Miholić i Ivančan, 2017). Postoji više načina sviranja ljerice, a ovise o načinu potezanja gudalom po žicama i ritmičkom obrascu plesa. Kod sviranja građanskih tema za građanske plesove točno se donosi tema, kod sviranja poskočica se improvizira, a u Hercegovini kod sviranja poskočica nema pravila (Martinić, 2020b). Najpoznatiji hrvatski ljeričar bio je Nikola Lale Linđo iz Župe dubrovačke, a po njegovom nadimku je poznata dubrovačka poskočica[59].

[59] *Centar za tradicijska glazbala Hrvatske*. Dostupno na http://www.gajde.com/ (29. 3. 2020.)

3. TRADICIJSKA GLAZBA U GODIŠNJEM IZVEDBENOM KURIKULUMU GLAZBENE KULTURE I NASTAVNOM PLANU I PROGRAMU

Glazba je svakodnevno prisutna, ona je dio svih kultura svijeta. Zbog toga je važno o njoj učiti u školi. Nastavom glazbene kulture usvajaju se temeljne odgojno-obrazovne vrijednosti i opći ciljevi odgoja i obrazovanja. Prema *Kurikulumu nastavnog predmeta glazbena kultura* (2019). Ona potiče i unaprjeđuje učenikov estetski razvoj, potiče kreativnost učenika, razvija učenikove glazbene sposobnosti i interese, razvija učenikovu svijest o očuvanju povijesno-kulturne baštine i osposobljava ga za življenje u multikulturnom svijetu. Između ostaloga, učenici tijekom svoga obrazovanja, ali i kasnije, aktivno sudjeluju u glazbenom životu svoje sredine, bilo u ulozi izvođača, publike ili stvaratelja. Doprinose očuvanju, prenošenju, obnavljanju i širenju kulturnog naslijeđa.

3. 1. Kurikulum nastavnog predmeta glazbena kultura za osnovne škole (2019)

Kurikulum nastavnog predmeta glazbene kulture za osnovne škole temeljni je dokument kojim se navode i opisuju odgojno-obrazovni ishodi, sadržaji i razine usvojenosti po razredima. To je dokument koji se primjenjuje za učenike 1. razreda osnovne škole od školske godine 2019./2020., a za učenike 2. i 3. razreda osnovne škole od školske godine 2020./2021. Uz navedeni *Novi kurikulm* (2019) vrijedi i *Nastavni plan i program za osnovnu školu* (2013). Prema kurikulumu nastavnog predmeta glazbene kulture za osnovne škole Glazbena kultura temelji se na četiri načela: psihološko, kulturno-estetsko, načelo sinkroničnosti i načelo interkulturalnosti. Psihološko načelo nalaže kako se učenjem i poučavanjem glazbe ostvaruje potreba učenika za kreativnim izrazom. Sudjelovanjem u glazbenim aktivnostima učenici emotivno reagiraju na glazbu i učvršćuju vlastiti odnos s njom. Kulturno-estetsko načelo nalaže da izravnim ili neizravnim susretom s glazbenim ostvarenjima učenici razvijaju glazbeni ukus, stječu kriterije za vrednovanje glazbe i sposobnost izražavanja vlastitih stavova o glazbi. Načelo sinkroničnosti nalaže da je u središtu interesa glazba koja se promatra sa svih aspekata. Načelo interkulturalnosti nalaže kako upoznavanjem glazbe vlastite kulture i glazbi svijeta učenici razvijaju svijest o različitim, ali jednako vrijednim pojedincima, narodima, kulturama, religijama i običajima. Nastava predmeta Glazbene kulture je otvorena, integrativna i interdisciplinarna. Učenje i poučavanje se prilagođava interesima i sposobnostima

učenika te sklonostima učitelja. To podrazumijeva slobodu u odabiru i oblikovanju nastavnih sadržaja, primjenu različitih strategija i metoda učenja i poučavanja te različite pristupe vrednovanju. U nastavi glazbene kulture postoji čvrsta povezanost s ostalim predmetima, područjima i međupredmetnim temama. Domene tj. koncepti i odgojno-obrazovni ishodi predmeta međusobno su povezani i nadopunjuju se. U glazbenoj kulturi postoje tri domene. *Domena A* je slušanje i upoznavanje glazbe. Učenici aktivnim slušanjem glazbe upoznaju glazbu različitih vrsta, stilova, pravaca i žanrova. Oni stječu znanja o glazbeno-izražajnim sastavnicama i različitim razinama organizacije glazbenog dijela te doživljavaju, upoznavaju, razumiju i uče vrednovati glazbu. *Domena B* je izražavanje glazbom i uz glazbu. U njenom okviru učenici pjevaju, sviraju, igraju glazbene igre, stvaraju i pokreću se uz glazbu. Te aktivnosti omogućuju im cjelovit doživljaj glazbe te razvoj glazbenih sposobnosti i kreativnosti. Provođenjem takvih aktivnosti postavljaju se temelji za realizaciju izvannastavnih aktivnosti, izborne i fakultativne nastave poput pjevačkog zbora, instrumentalnih sastava, plesnih skupina, folklornog ansambla, skladanja itd. *Domena C* je glazba u kontekstu. Polazište ove domene su domene A i B. Na osnovi njih učenici otkrivaju vrijednosti bogate regionalne, nacionalne, globalne glazbe i kulturne baštine. Učenici uočavaju razvoj, uloge i utjecaj glazbene umjetnosti na društvo te ju povezuju s ostalim umjetnostima. U prvom, drugom i trećem razredu domena C ostaje u okviru domena A i B. U prvom razredu učitelj učenike odabirom dječjih pjesmica i brojalica te glazbenih dijela klasične, tradicijske, popularne, *jazz* i filmske glazbe učenike uvodi u svijet glazbe. U drugom razredu odgojno-obrazovni ishodi u domeni A postaju kompleksniji s ciljem izoštravanja slušnog iskustva učenika. U domeni B učenici izvode glazbene aktivnosti koje omogućuju potpuni doživljaj glazbe i daljnji razvoj njihovih sposobnosti i kreativnosti. U okviru C domene učenici upoznaju hrvatsku tradicijsku glazbu u vlastitoj sredini i užem zavičajnom području. U trećem razredu u domeni A učenici usvajaju još više obilježja glazbe, glazbenih stilova i vrsta. U domeni B proširuju glazbena znanja i vještine, a u domeni C proširuju znanja o tradicijskoj glazbi. Upoznaju tradicijsku glazbu svih regija Hrvatske i glazbu manjinskih kultura. Upoznaju europske tradicijske glazbe i tradicijske glazbe geografski udaljenih područja, naroda i kultura. U kurikulumu nastavnog predmeta glazbena kultura nisu predložene pjesme, skladbe i brojalice koje učenici trebaju obraditi. Njihov odabir je na učiteljima koji se mogu služiti raznim priručnicima ili mogu u potpunosti sami izabrati koje će pjesme, skladbe i brojalice naučiti učenike.

3. 2. Nastavni plan i program za glazbenu kulturu (2013)

U nastavnom planu i programu prva tri razreda osnovne škole, temelje se na glazbenim područjima pjevanja, sviranja, slušanja glazbe i glazbene kreativnosti. Svako područje ima predložene pjesme, skladbe ili načine na koje se trebaju ostvariti ishodi učenja. Od tradicijskih pjesama u prvom razredu, za područje pjevanja predložene su: *Iš, iš, iš, ja sam mali miš*, *En ten tini*, *Teče, teče, bistra voda*, *Moj dom*, *Dječja poskočica*, *Sveti Niko svijetom šeta*, *Spavaj mali Božiću*, *Djeca i maca*, *Kad si sretan*, *Mi smo djeca vesela*, *Pliva riba* i *Kako se što radi*. Od tradicijskih pjesama za slušanje predložena je pjesma *Narodi nam se*. U drugom razredu, od tradicijskih pjesama za područje pjevanja predložene su: *Pljesnimo svi zajedno*, *Pliva riba*, *Blistaj, blistaj, zvijezdo mala*, *Na kamen sjela Ljubica*, *Pjevala je ptica kos*, *Proljetna pjesma*, *Ja posijah lan*, *Jedna vrana gakala*, *Radujte se, narodi*, *Miš mi je polje popasel*, *Muzikaš* i *Mali ples*. Od hrvatskih tradicijskih pjesama za slušanje predložene su: *Radujte se narodi* i *Svim na zemlji*. U trećem razredu, od tradicijskih pjesama za područje pjevanja predložene su: *Nesla dekla v melin*, *Kriči, kriči, tiček*, *Pleši, pleši poskoči*, *Prijateljstvo pravo*, *Mali ples*, *U to vrijeme godišta*, *U kolu*, *Sunce sije, kiša će*, *Cin can cvrgudan*, *Jednu sem ružu mel*, *Ftiček veli*, *Proljetno kolo*, *Sadila sam bosiljak*, *Kiša pada*, *Raca plava po Dravi* i *Ode zima*. Od hrvatskih tradicijskih pjesama za slušanje predložena je obrada Emila Cosetta *Moja diridika.*

4. ZASTUPLJENOST HRVATSKIH TRADICIJSKIH PJESAMA I BROJALICA U UDŽBENICIMA: PRIMJERI ZA PJEVANJE I SLUŠANJE

4. 1. Cilj analize udžbenika za glazbenu kulturu

Analizom udžbenika želi se utvrditi zastupljenost primjera tradicijskih pjesama i brojalica iz različitih područja i regija Hrvatske u udžbenicima Glazbene kulture od prvog do trećeg razreda. Analizirana je zastupljenost hrvatskih tradicijskih pjesama za pjevanje i slušanje te brojalica i tradicijskih glazbala u udžbenicima *Razigrani zvuci*, *Glazbeni krug* i *Moja glazb*a za prvi, drugi i treći razred osnovne škole.

Postavljeni su sljedeći ciljevi:

1. Utvrditi zastupljenost hrvatskih tradicijskih pjesama predviđenih za pjevanje u udžbenicima Glazbene kulture od prvog do trećeg razreda.
2. Utvrditi zastupljenost hrvatskih tradicijskih pjesama predviđenih za slušanje u udžbenicima Glazbene kulture od prvog do trećeg razreda.
3. Utvrditi zastupljenost brojalica u udžbenicima Glazbene kulture od prvog do trećeg razreda.
4. Utvrditi koja se hrvatska tradicijska glazbala pojavljuju u udžbenicima.

4. 2. Analiza podataka

Analizom pjesama uvrštenih u udžbenike Glazbene kulture, predviđenih za pjevanje utvrđeno je da su sva četiri područja obuhvaćena, ali postoji velika razlika broju pjesama pojedinih područja (Tablica 1).

Tablica 1. Zastupljenost hrvatskih tradicijskih pjesma pojedinih regija (primjeri za pjevanje)

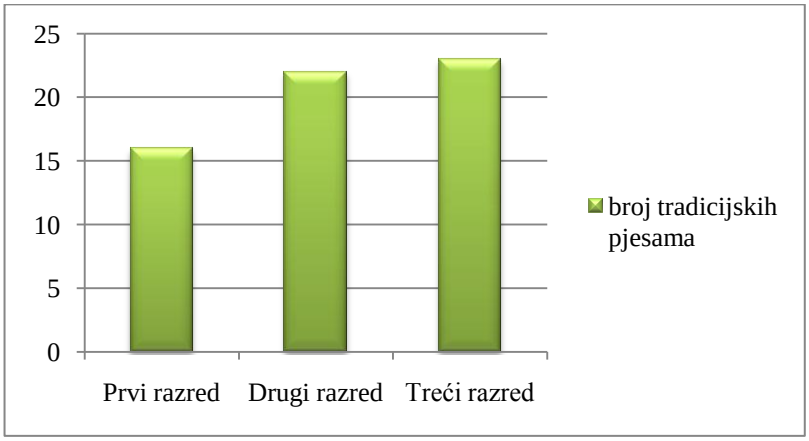
	Prvi razred	Drugi razred	Treći razred
Panonsko područje	**Posavina:** *Teče, teče bistra voda* *Ja posijah repu* **Slavonija:** *U livadi pod jasenom* *Mi smo djeca vesela* *Kalendara*	**Posavina:** *Savila se bijela loza vinova* **Moslavina:** *Ja posijah lan* **Slavonija:** *Ja imado*	**Posavina:** *Ja posijah repu* **Slavonija:** *Kalendara* *Tekla voda Karašica*
Alpsko područje	**Istra:** *Dječja poskočica* **Međimurje:** *Ćuk sedi*	**Istra:** *Katarina, zlata hći* *Dječja poskočica* **Međimurje:**	**Istra:** *Nanaj, nanaj, lipi sin* *Katarina, zlata kći* **Međimurje:**

	Pilići **Zagorje:** *Muzikaš* **Prigorje:** *U Zagrebu je kućica*	*Kolo* *Cinguli, rajnguli* *O, Jelo, Jelice* *Grad se beli* **Zagorje:** *Nebo daj oku* *Miš mi je polje popasel* *Dober Vam večer, japica* *Proljetna pjesma* *Mlinček* *Muzikaš*	*Raca plava po Dravi* *Dil, dil, duda* *Ftiček veli* *Cin, can, cvrgudan* *Kiša pada* **Zagorje:** *Nesla dekla v melin* *Jednu sem ružu mel* **Prigorje:** *Kriči, kriči, tiček* *Lepi ti je Zagreb grad*
Dinarsko područje	**Lika:** *Pjevaj mi pjevaj sokole*	**Lika:** *Pjevaj mi pjevaj sokole*	**Lika:** *Sanak snilo*
Jadransko područje	**Dalmacija:** *Išli smo u školicu* *I okolo se vata*	**Dalmacija:** *Oj, oj, sokoliću moj* *Išli smo u školicu* *Hop-cup na kalup*	**Dalmacija:** *Evo san ti doša Diridonda* **Hrvatsko primorje:** *Na kamik sela Anica*
Ostale hrvatske tradicijske	*Djeca i maca* *Spavaj mali Božiću (Bačka)* *Iš, iš, iš ja sam mali miš*	*Djetešce nam se rodilo* *Čvorak* *Pjevala je ptica kos (Bačka)*	*Visom letć'* *Oj, pastiri, čudo novo* *U to vrijeme godišta* *Sunce sija, kiša će* *Sadila sam bosiljak (Gradišće)*

Utvrđeno je kako su predložene pjesme iz samo nekih regija tih područja. Tako su iz panonskog područja predložene pjesme iz Posavine, Slavonije i Moslavine, dok pjesama s područje Bilogore i Turopolja uopće nema. Iz alpskog područja, u udžbenicima su predložene, pjesme iz Istre, Međimurja, Zagorja i Prigorja, a pjesama iz Gorskog kotara i Podravine nema. Iz dinarskog područja, predložene su samo pjesme iz Like, a nema pjesama iz Korduna, Banovine, Pokuplja, Pounja i kontinentalne Dalmacije. Iz jadranskog područja predložene su pjesme iz Dalmacije i samo jedna pjesma iz hrvatskog primorja.

Analizom podataka utvrđeno je i kako broj tradicijskih pjesama u udžbenicima raste sa stupnjem obrazovanja tj. s razredima (Grafikon 1).

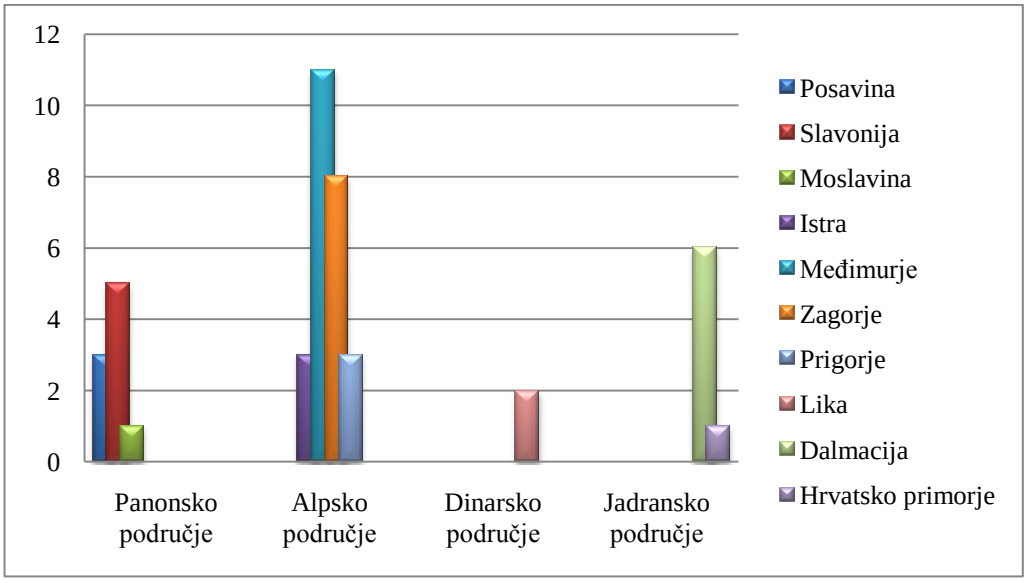
Grafikon 1. Zastupljenost tradicijskih pjesama u udžbenicima po razredima

Iz garfikona 1 vidljivo je da se najmanje tradicijskih pjesama obrađuje u prvom, a najviše u trećem razredu.

Iako su sva četiri područja zastupljena, postoji velika razlika u broju pjesama, pojedinih područja što je vidljivo iz grafikona 2.

Grafikon 2. Zastupljenost hrvatskih tradicijskih pjesama pojedinih regija (primjeri za pjevanje)

Najviše je pjesama predloženo iz alpskog, a najmanje iz dinarskog područja. Vidljive su i razlike između popularnosti pjesama pojedinih regija istog područja. U panonskom području, najpopularnije su pjesme iz Slavonije, u alpskom pjesme iz

Međimurja, a u jadranskom pjesme iz Dalmacije. U dinarskom području samo su predložene pjesme iz Like te se može reći da su one najpopularnije.

Analizom pjesama uvrštenih u udžbenike Glazbene kulture, predviđenih za slušanje utvrđeno je kako su sva četiri područja obuhvaćena, ali nejednako kroz sva tri obrazovna stupnja tj. razreda. U tablici 2 prikazana je zastupljenost hrvatskih tradicijskih pjesama pojednih regija predloženih za slušanje.

Tablica 2. Zastupljenost hrvatskih tradicijskih pjesma pojedinih regija (primjeri za slušanje)

	Prvi razred	Drugi razred	Treći razred
Panonsko područje	-	-	**Slavonija:** *Moja diridika*
Alpsko područje	-	**Istra i Kvarner:** *Balun* **Zagorje:** *Lepe ti je, lepe ti je Zagorje zelene*	**Istra:** *Naranča* **Prigorje:** *Kriči, kriči, tiček*
Dinarsko područje	-	**Pokuplje:** *Zeleni Juraj*	-
Jadransko područje	.	**Dalmacija:** *Dubrovačka kontradanca*	**Dalmacija:** *Tiridonda* *Dva Bracanina*
Ostale hrvatske tradicijske	*Veselje ti navješćujem* *Narodi nam se*	*Visom leteć* *Radujte se narodi* *Dobra večer, mi kucamo* *Svim na zemlji* *Narodi nam se*	*Veselje ti navješćujem* *U to vrijeme godišta*

Utvrđeno kako su predložene pjesme samo nekih regija tih područja. U prvom su razredu, za slušanje predložene samo božićne tradicijske pjesme. U drugom su predložene pjesme iz alpskog (Istra, Kvarner i Zagorje), dinarskog (Pokuplje) i jadranskog područja (Dalmacija), a u trećem su razredu predložene pjesme iz panonskog (Slavonija), alpskog (Istra i Prigorje) i jadranskog područja (Dalmacija). Analizom je također utvrđeno da su najpopularnije pjesme za slušanje iz alpskog područja.

Analizom brojalica utvrđena je njihova velika raznolikost u udžbenicima. Brojalice koje se pojavljuju u više udžbenika su: *Jedna vrana gakala*, varijante

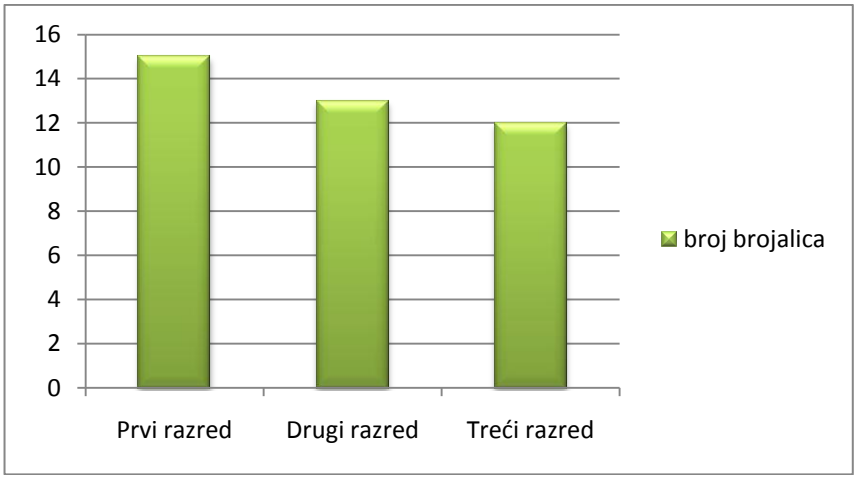
brojalica „štipalica“ i varijante nonsensnih brojalica *Ekete, bekete* i *Eni-beni* (Tablica 3).

Tablica 3. Zastupljenost brojalica po razredima i udžbenicima

	Prvi razred	Drugi razred	Treći razred
Razigrani zvuci	Son makaron Pekar Kiša Idu, idu mravi Kiša pada Tika-tak Elem, belem	Jedna kola žuta Stare ure Ekete, fekete	Ekete, bekete Vrapčići i koncert Čiči, čuču
Glazbeni krug	Enci benci Jedan dva do neba Mur bur tipi tur Na otoku Tiki Taus Paško patak dobio zadatak Maškare su maškare	Bulka trobulka Jedna vrana gakala Aj-baj tu mi staj Štipalica štipa An-dan kapetan Eni-beni, bančica Od drveta drveta Travmaj juri ulicom	Jednogrlo-dvogrlo Balerina rokoko Egre, begere Egere-bincili Tri mesara buhu klala Cincili, bincili Čing-čang Ščipavica-pipavica Edinene-bedinene
Moja glazba	En den dore En ten tini	Jedna vrana gakala Eci peci pec	-

Analizom podataka utvrđeno je i kako broj brojalica u udžbenicima pada sa stupnjem obrazovanja. Najmanje tradicijskih pjesama obrađuje se u prvom, a najviše u trećem razredu (Grafikon 3).

Grafikon 3. Zastupljenost brojalica u udžbenicima po razredima

Analizom udžbenika utvrđeno je kako se u njima pojavljuju fotografije ili crteži sljedećih hrvatskih tradicijskih glazbala: čegrtaljka, dude, sopile, tamburaški sastavi (bisernica, brač, bugarija i bas), mandolina i violina.

4. 4. Interpretacija rezultata

Uvidom u analizu može se zaključiti da postoji velik broj hrvatskih tradicijskih pjesama koje su preporučene za pjevanje. Preporučenih primjera hrvatskih tradicijskih pjesama za slušanje ima znatno manje. Utvrđeno je kako se povećanjem obrazovnog stupnja povećava i broj primjera za pjevanje i slušanje. Kod brojalica to je drugačije. One su također zastupljene u velikom broju, ali njihov broj se smanjuje sa stupnjem obrazovanja. Moguć razlog tome je manji interes starijih učenika za njih.

Među primjerima tradicijskih pjesama za slušanje i pjevanje postoje ona područja i regije koje su zastupljenije od drugih. Analizom je utvrđeno da su to tradicijske pjesme alpske zone u koju pripadaju regije Istra, Kvarner, Međimurje, Prigorje, Zagorje i Podravina. Moguć razlog popularnosti tradicijskih pjesama ovih regija je narječje kojim se govori u tim regijama: čakavsko i kajkavsko. Oni se u najvećoj mjeri razlikuju od hrvatskog standardnog jezika koje je na štokavskom narječju. Moguće je da se pjesmama iz tih prostora učenicima se pokušavaju približiti i ta druga dva narječja, ali to je potrebo detaljnije istražiti.

Ujedno, utvrđeno je da se u udžbenicima pojavljuje svega osam hrvatskih tradicijskih instrumenata, što je znatno manji broj s obzirom na stotinjak koji su nabrojani u drugom poglavlju.

Hrvatska tradicijska glazba prebogata je te bi se trebala prikazati sva njena raznolikost kroz primjere za pjevanje i slušanje iz više regija Hrvatske i prostora gdje žive Hrvati. Ujedno, učenici bi osim spomenutog trebali upoznati i tradicijske instrumente.

5. ZAKLJUČAK

Tradicijska kultura specifična je za svako područje i to je vidljivo u različitim pjevnim i sviranim melodijama, pjesama, glazbalima, narodnim nošnjama, običajima itd. Ona najbolje opisuje ljude tog vremena tj. naše pretke i njihov način života. Upoznavanjem tradicijske glazbe Hrvatske i svijeta u nastavi Glazbene kulture učenici razvijaju svijest o različitim, ali jednako vrijednim pojedincima, narodima, kulturama, religijama i običajima.

Ispisivanjem hrvatskih tradicijskih instrumenata i pjesama predloženih za pjevanje i slušanje u udžbenicima od prvog do trećeg razreda prikazana je raznolikost hrvatske tradicijske kulture. Ona se razlikuje kroz četiri različita područja, koja u sebi imaju više regija koje se u većoj ili manjoj mjeri razlikuju. U udžbenicima nije jednako raspoređen broj primjera za pjevanje i slušanje iz različitih područja. Iako dužni slijediti smjernice *Godišnjeg izvedbenog kurikuluma Glazbene kulture*, učitelji imaju slobodu izabiranja pjesama koje obrađuju na nastavi te se vrlo lako može doći do pravile zastupljenosti pjevanja i slušanja pjesama iz svih područja Hrvatske.

LITERATURA

Ambruš-Kiš, R., Janković, A., Mamić, Ž. (2020). *Glazbeni krug 1. Glazbena početnica za 1. razred osnovne škole*. Zagreb: Profil Klett.

Atanasov Piljek, D. (2014). *Moja glazba 3. Udžbenik za glazbenu kulturu u trećem razredu osnovne škole*. Zagreb: Alfa.

Atanasov Piljek, D. (2019). *Moja glazba 1. Radna vježbenica iz glazbene kulture za prvi razred osnovne škole*. Zagreb: Alfa.

Atanasov Piljek, D. (2020*). Moja glazba 2. Radna vježbenica iz glazbene kulture za drugi razred osnovne škole*. Zagreb: Alfa.

Bezić, J. (1991). Folklorna glazba otoka Šolte. *Narodna umjetnost*, *28*(1), str. 9–47. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/76644 (30. 3. 2020.)

Bijažić, M. (1999). *Istarski narodni običaji i stari zanati*. Pula: Historia – Croatica C. A. S. H.

Blažević, K. (1992). Podaci o glazbenom folkloru Baranje u arhivu Etnološkog zavoda. *Studia ethnologica Croatica*, *4*(1), str. 175–179. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/75757 (30. 3. 2020.)

Centar za tradicijska glazbala Hrvatske. Dostupno na: http://www.gajde.com/ (29. 3. 2020.)

Ceribašić, N., Ćaleta, J. (2000). *Hrvatska tradicijska glazba*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.

Ćaleta, J. (2001). Tradicijska glazbala. U Z. Vitez, A. Muraj (Ur.), *Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha* (str. 423–439). Zagreb: Brabat d.o.o., Galerija Klovićevi dvori, Institut za etnologiju i folkloristiku.

Ćaleta, J. (2002). Dijatonska harmonika u glazbenoj praksi južne Dalmacije. U N. Ceribašić, I. Greblo (Ur.), *Istarski etnomuzikološki susreti 2000.–2001. Istrska etnomuzikološka srečanja* (str. 79–98) Labinci: Arti grafiche.

Dearling, R. (2005). *Enciklopedija glazbala*. Dubai, UAE: Oriental Press.

Dejanović, M. (2017). *Stogodišnja povijest tambure u gradu Ninu*. Nin: Marija Dejanović i KUD „Branimir“ Nin.

Dražin-Trbuljak, L. (2003). Zvuk je dio života...: razgovor s mr. sc. Krešimirom Galinom kolekcionarom narodnih glazbala. *Informatica museologica*, *34*(3–4), str. 51–60. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/140423 (29. 3. 2020.)

Etnografski muzej Zagreb. Dostupno na: http://www.emz.hr/ (23. 4. 2020.)

Furčić, I. (1980). *Narodno stvaralaštvo Šibenskog područja*. Šibenik: Muzej grada Šibenika.

Galin, K. (1977). Transformacije tradicijskih aerofonih glazbala u Lazu kraj Marije Bistrice. *Narodna umjetnost*, *14*(1), str. 55–80. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/40472 (29. 3. 2020.)

Galin, K. (1988). Folklorna glazbala pokladnih veselja. *Narodna umjetnost*, *25*(1), str. 175–202. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/49333 (30. 3. 2020.)

Galin, K. (1991). Istraživanje folklornih glazbala hrvatske i magnetofonske snimke instrumentalne glazbe Vinka Žganca. *Narodna umjetnost*, Posebno izdanje (3), str. 85–99. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/78052 (30. 3. 2020.)

Glazbala u etnografskom muzeju u Zagrebu. Dostupno na: http://glazbala.emz.hr/hr (31. 3. 2020.)

Grčević, J. (2000). *Krompolje – narodni život i običaji*. Krompolje: Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke

Hrvatska tradicijska glazbala. Dostupno na: https://videofolklor.webnode.hr/hrvatska-tradicijska-glazbala/ (29. 3. 2020.)

Istarski tradicijski instrumenti online. Dostupno na: http://www.iti-museum.com/hr/ (31. 3. 2020.)

Ivančan, I. (1996). *Narodni plesni običaji u Hrvata*. Zagreb: Hrvatska matica iseljenika.

Ivanišević, F. (2006). *Poljica – narodni život i običaji*. Omiš: Društvo Poljičara „Sveti Jure“ – Priko.

Jandrašek, V., Ivaci, J. (2020). *Razigrani zvuci 1. Radni udžbenik glazbene kulture u prvom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

Jandrašek, V., Ivaci, J. (2020). *Razigrani zvuci 2. Radni udžbenik glazbene kulture u drugom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

Jandrašek, V., Ivaci, J. (2020). *Razigrani zvuci 3. Radni udžbenik glazbene kulture u trećem razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

Janković, A., Mamić, Ž., Amburš-Kiš, R. (2016). *Glazbeni krug 3. Udžbenik glazbene kulture s 3 CD-a za treći razred osnovne škole*. Zagreb: Profil Klett.

Kurikulum nastavnog predmeta glazbena kultura za osnovne škole i glazbena umjetnost za gimnazije (2019). Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_151.html (6. 5. 2020.)

Kutleša, S. (1997). *Život i običaji u Imockoj krajini*. Imotski: Matica Hrvatska, Ogranak Imotski.

Leopold, S. (1995). *Tambura u Hrvata.* Zagreb: Golden marketing.

Linđo – viralni muzej. Dostupno na: http://muzej.lindjo.hr/ (24. 4. 2020.)

Mamić, Ž., Janković, A., Amburš-Kiš, R. (2016). *Glazbeni krug 2. Udžbenik glazbene kulture s 3 CD-a za drugi razred osnovne škole*. Zagreb: Profil Klett.

Marošević, G. (2002). Guci i harmonika u Središnjoj Hrvatskoj. U N. Ceribašić, I. Greblo (Ur.), *Istarski etnomuzikološki susreti 2000.–2001. Istrska etnomuzikološka srečanja* (str. 107-119) Labinci: Arti grafiche.

Marošević, G. (2016). Folklorna glazba. U Z. Maljković (Ur.), *Hrvatski običaji i druge tradicije* (str. 268–317). Zagreb: Mozaik knjiga d. o. o.

Martinić, V. (2012). Tradicijska glazbala Bjelovarsko-bilogorske županije (Bilogora, Moslavina, Slavonija). U M. Medak (Ur.), *Naša prošlost je naša budućnost* (str. 16–21). Bjelovar: Turistička zajednica Bilogora-Bjelovar.

Martinić, V. (2020a). Usmena predaja. Razgovor vođen u Garešnici, 1. veljače.

Martinić, V. (2020b). Usmena predaja. Razovor vođen u Garešnici, 26. veljače.

Miholić, I., Ivančan I. (2017). *Lado – tradicijska glazbala i sastavi*. Zagreb: Ansambl narodnih plesova i pjesama Hrvatske Lado, Školska knjiga.

Miholić, I. (2009). *Hrvatska tradicijska glazba*. Zagreb: Profil International.

Moslavac, S., Moslavac, L. (2007). *Kad zasvira lane moje*. Kutina: Muzej Moslavine Kutina.

Music Shop Etida. Dostupno na: http://www.musicshopetida.hr/ (24. 4. 2020.)

Nastavni plan i program za osnovnu školu (2013). Ministarstvo znanosti obrazovanja i sporta Republike Hrvatske. Dostupno na: https://mzo.hr/hr/rubrike/osnovno-obrazovanje (30. 10. 2017.)

Rožić, V. (2002). *Prigorje. Narodni život i običaji*. Jastrebarsko: Naklada slap.

Saveski, J. (2017). Tradicijski instrumenti u glazbenoj naobrazbi mladih na području Istre i Slavonije (Diplomski rad). Dostupno na: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:137:228447 (30. 3. 2020.)

Sokolović, A. (1993). *L'jepo pjeva za lugom djevojka – Iz folklorne glazbe okolice Čazme*. Bjelovar: Fond kulture općine Čazme.

Šarić, D. (2012). Tradicijska umijeća izrade licitara i drvenih igračaka Hrvatskog zagorja. Informatica museologica, 43 (1–4), str. 165–179. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/134220 (29. 3. 2020.)

Vitez, Z., Marks, Lj., Lozica, I., Muraj, A., Zebec, T., Marošević, G. (2016). *Hrvatski običaji i druge tradicije.* Zagreb: Mozaik knjiga.

Zebec, T. (2005). *Krčki tanci*. Zagreb-Rijeka: Institut za etnologiju i folkloristiku, Adamić.

Žic, I. (2001). Vrbnik *na otoku Krku – Narodni život i običaji*. Rijeka: Institut za etnologiju i folkloristiku, Povijesno društvo otoka Krka.

Izjava o samostalnoj izradi rada

IZJAVA

Vlastoručnim potpisom izjavljujem da sam ja, Marina Pizerak, kandidatkinja za magistru primarnog obrazovanja, samostalno napisala ovaj diplomski rad pod naslovom „*Tradicijska glazba u primarnom odgoju i obrazovanju od prvog do trećeg razreda*“. On je rezultat isključivo mog vlastitog rada, temelji se na mom istraživanju i oslanja se na navedenu literaturu i usmenu predaju stručnjaka. Niti jedan dio diplomskog rada nije prepisan iz necitiranog rada i ne krši ničija autorska prava.

_____